

Kingdom of Lesotho

Ministry of Education and Training

GRADE 8 SESOTHO

2019

National Curriculum Development Centre (NCDC)

LENANEO THUTO LA SESOTHO

SEHLOPHA SA BOROBELI (8)

Selelekela

Puo ke sesebelisoa se fetisang molaetsa ebile e jere bochaba le litloaelo tsa sechaba ka seng. E sebelisoa ke ba batlang tsebo le kutloisiso ea litaba tse ba potileng. Seo motho a se buang se paka seo a se nahanang. Tsena tsohle, motho o li hlahisa bathong ka puo. Mokhoa oo motho a sebelisang puo ka 'ona o beha pepeneneng tsela eo motho ea joalo a inahanang ka eona. E leng hore puo e bohlokoa ho bopa motho kelellong le bothong, le ho fetisetsa boinahano ba motho ho e mong. Puo ke eona feela e ka sebelisoang ho fetisa molaetsa o hlakileng, etsoe leha motho a shebile setšoantšo, hore a se utloisise, o sebelisa puo ka ho botsa lipotso tse kang, “e be moo ho boleloa’ng?” kapa “e leng hore batho ba itšoara tjee?”

Sepheo sa ho ruta Sesotho

Lenaneo-thuto lena le reretsoe ho holisa ngoana oa Mosotho puong, bothong le kelellong. Le reretsoe, hape, ho mo etsa motho ea ratang Sesotho hobane a bona tšebeliso ea sona bophelong ba hae ba letsatsi le letsatsi. Ke ka lenaneo-thuto lena ngoana a tlang ho hlokomela tse mo potileng, tse ka mo phelising le tse ka mo hlahllelang ka mekhhoa e amohelehang ea bophelo le phelisano.

Sebopeho sa Lenaneo-Thuto

Lenaneo-thuto la Sesotho likolong tsa mathomo le arotsoe likhaolo tse 'ne: ***Mekhoa ea ho ithuta; Phelisano le bochaba; Sebopeho sa puo le Tšebeliso ea puo.*** Ka lebaka leo, lenaneo-thuto lena la Sehlopha sa borobeli ha lea fapana haholo le leo

ka sepheo sa ho hokahanya thuto boemong ba mathomo le bo mahareng. Sehlopheng sa borobeli likarolo li **hlano**, 'me ke tse latelang:

Mekhoa ea ho ithuta: karolo ena e reretsoe ho hlahlella barutuo ba mekhoe e fapaneng ea ho ithuta e kenyeletsang ho bua, ho mamela le ho bala litaba tse fanang ka mahlale a bophelo; ho hlokomela le ho lokisa liphoso tsa puo, pitso le mopeleto oa mantsoe.

Bophelo le phelisano: karolong ena ke moo botho, lerato, tlhompho le tšebeliso-'moho li holisoang. Mona barutuo ba hlokomelisoa hore motho ke sebopuo se lokelang ho phelisana ka lerato le tlhompho le batho ba bang. Bochaba ba Basotho, bo hlahang karoloaneng ena, bo khothaletsa bophelo le phelisano e ntle. Lijo tseo Basotho ba neng ba li ja li ne li e-na le tsohle tse hlokoang ke 'mele. Litšomo, maele le maelana tsa Basotho, li na le likeletso tsa bophelo. Tsena tsohle barutuo ba li fumana karolong ena.

Lingoloe: karolong ena ke moo barutuo ba hlahlelloang ka litsebo tsa ho bala lingoloe, ho li hlahlolla le ho ikaha ka litaba tsa lingoloe tseo.

Tšebeliso ea puo: karolo ena ke e hlokomelising barutuo liphoso tse etsoang ha ho buua le ha ho ngoloe. Ba hlokomelisoa mekhoe e nepahetseng ea ho sebelisa puo. Ba thusoa hape ho sebelisa puo ho iphelisa le ho nolofatsa bophelo ba bona le ba batho ba bang. Tsena ba li fihlela ka ho rutoa ho ngola phetolelo, ho etsa liphuputso le ho etsa liteko.

Sebopeho sa puo: E le ho fihlela tšebeliso e nepahetseng ea puo, mekhoe oo puo e joalo e bopehileng ka oona, ke tšiea boithutong ba puo. Ba ithuta melaoana le mekhoe oo puo e sebelisoang ka 'ona. Hona ho ba thusa ho sebelisa puo ka nepo.

Litsebo-ketso tsa mantlha tsa puo

Ho ruta, ho ithuta le ho sebelisa puo ho itšetlehile ka litsebo-ketso tse latelang:

- ✓ Ho mamela ka kutloisiso
- ✓ Ho bua ho kenyeletsang khetho e nepahetseng ea mantsoe le popo ea lipolelo tse fetisang molaetsa o reriloeng
- ✓ Ho bala ka kutloisiso litaba tse ngotsoeng
- ✓ Ho ngola litaba tse utloahalang, tse nyalanang hantle
- ✓ Ho boha litšoantšo le matšoao (symbols) le ho fetolela molaetsa oa tsona mantsoeng ka ho bua kapa ho ngola
- ✓ Ho sebelisa 'mele ho bontša maikutlo kapa boikutlo/ tšekamelo

Mekhoa ea ho ruta le ho ithuta Sesotho

Lihlotšoana: lihlotsōaneng ke moo bana bohle ba fumanang monyetla oa ho itlhalosa le ho botsa lipotso. Ka lebaka leo, hore li atlehe li lokela boptjoa ka barutuo ba sa feteng bohloko. Ho bohlokoa hore barutuo ba fube mesebetsi e fapaneng moo lihlotsōaneng e leng oa bolula-setulo, bongoli le poloko ea nako. Tichere e lokela ho ba seli hore barutuo bohle e fele e be karolo ea puisano e etsoang moo lihlotsōaneng. Ka lebaka leo, e khaleme ka matla mefuta e latelang ea barutuo:

- ✓ Bo-tsebanyane: bao litaba tse nepahetseng e leng tsa bona feela.
- ✓ Bo-aik'hona: ba khahlanong le taba e 'ngoe le e 'ngoe e buuoang.
- ✓ Bo-na-le-utloile: Barutuo ba: ipuela litaba lisele ho tseo ba lebeletsoeng ho li tšetšetha. Nako e fela sehlopha se e-s'o etse letho la mosebetsi o fanoeng.
- ✓ Bo-ptjemptjete: ba ratang ho bua empa ba se na lintlha tse amanang le se oho buuoang ka sona. Ba rata ho imamela, ho mameloa le ho bonoa hore ba teng kahare ho batho. Ba hloka ho thusoa ho ithuta ho mamela ba bang.
- ✓ Bo-thola-tu!: bana ke ba ekelitseng letšoele. Ha se le hobane ba sa tsebe, empa ka mohlomong baa itšaba kapa ba litlhong. U le tichere, u hopole hore lihlotsōaneng ke moo baithuti ba holang mokhoeng oa ho nahana, ho bua, ho mamela, ho arolelana maikutlo le ho sebelisa puo ka nepo ho itlhalosa le ho kholisa ba bang hore litaba tsa bona li bohlokoa ho feta tsa ba bang.

Lethathamo la tse rutoang

Sepheo: qetellong ea sehlopha sa borobeli, barutuo ba be ba ka:

Mekhoa ea ho ithuta

1. mamela ka hloko ka sepheo sa ho iphumanela litaba.
2. bua hakhutšoanyane ka taba eo ba sa itlhophelang eona. TG
3. manolla seballoa-kutloisiso le papatso, le tšusumetso ea tsona.
4. ntša liphoso tsa mopeleto le matšoao.
5. bala ka mantsoe a phahameng ka sepheo sa ho iphumanela litaba le ho bitsa mantsoe hantle. TG
6. hlalosa mehato e nkoang ha ho etsoa lintho.
7. fuputsa taba lingoloeng kapa bathong le ho e tlaheha ka nepo. TG

Bophelo le Phelisano

8. hlalohanya mekhoe e amohelang le e sa amohelang bophelong. TG
9. lokolisa bohlokoa ba tšebeliso-'moho le ho ikobela melao. TG
10. hlalohanya mekhoe e khothaletsang bophelo bo botle le tlhokomelo ea tikoloho.
11. sebelisa puo ho lokolisa bohlokoa ba ho sebelisa chelete ka hloko.
12. lokolisa mekhoe e amohelang ea ho theha setsoalle sa mefuta e fapaneng. TG
13. bontša tlhompheo le lerato liketsong le lipuong. TG

Lingoloa

14. bala pale ka kutloisiso ba bile ba ntša lintlha tsa bohlokoa.
15. bala tšoantšiso ka kutloisiso ba bile ba ntša lintlha tsa bohlokoa.

Tšebeliso ea puo

16. hlalosa ho thomeha ha mantsoe.
17. ngola moqoko oa pale ba ipapisitse le sehlooho kapa setšoantšo, ka bolele ba leqephe.
18. ngola lengolo le tataisitsoeng la setsoalle le la mosebetsi. TG
19. pheta litaba tsa sebui kamoo li builoeng le ka ho li tlaheha. TG
20. fetolela taba e Senyesemaneng ho ea Sesothong. TG

Sebopeho sa puo

21. hlalohanya mefuta ea leikemisa le mesebetsi ea lona.
22. sebelisa seboleli ka nepo lipolelong.
23. hlalohanya mefuta ea leeketsi ka nepo.
24. sebelisa sehokelo ka nepo lipolelong.
25. sebelisa sephafi ka nepo lipolelong.

Qhaqhollo ea tse rutoang

Mekhoa ea ho ithuta

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
1. mamela ka hloko ka sepheo sa ho iphumanela litaba.	<p>Moko-tabā Ho mamela: -metlae -litaba -litšupiso/litaelo</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa</p> <p>Makhabane Kelo-hloko Ho ba seli</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere le barutuo ba buisane ka melemo ea ho mamela ka hloko le mathata a ho se mamele ka hloko. Tichere le barutuo ba buisane ka tlotlo-ntsoe, le seo barutuo ba se tsebang ka sehlooho kapa setšoantšo se amanang le seo ba tlil'o se mamela. Tichere e botse barutuo lipotso tse ka qholotsang boinahano bo tebileng malebana le seo ba tlil'o se mamela, barutuo ba be ba bolele seo ba se tsebang ka taba eo. Tichere e fe barutuo lintlha tsa bohlokoa tseo ba lokelang ho li qolla ho seo ba tlil'o se mamela, e nt'o ba balla/ phetela taba, bonyane makhetlo a mabeli. Ha ba mametse, barutuo ba ngole lintlha tsa bohlokoa ba be ba botse lipotso tse batlang tlhakisetso. Kamor'a ho mamela, barutuo ba ngole maikutlo a bona a lumellanang kapa a hananang le seo ba se mametseng. 	<p>lokolisa melemo ea ho mamela ka hloko le mathata a ho se mamele ka hloko.</p> <p>lepa seo a tlil'o se mamela a sebelisa tlotlo-ntsoe e fanoeng kapa sehlooho.</p> <p>mamela le ho ngola ka nako e le 'ngoe a bile a qolla lintlha tsa bohlokoa</p> <p>botsa lipotso tse bontšang hore o mametse.</p> <p>sebelisa puo e nepahetseng ho lumellana kapa ho hanana le seo a se mametseng ka mokhoa o kholisang.</p> <p>hlalosa seo a se utloileng ka setšoantšo le ka mantsoe a hae.</p>	"Teacher's Guide"

		<ul style="list-style-type: none"> Barutuo ba toroee setšoantšo sa seo ho buuoang ka sona, ba se hlalose ba bang lihlots'aneng. Ka motsotso kapa e 'meli, barutuo ba ngole mantsoe ao ba a utloileng. 		
--	--	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-taba, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
<i>1 e tsoela pele...</i>		<ul style="list-style-type: none"> Tichere e bale hape, barutuo ba hlahlobe mantsoe a bona, ba hlakole ao ba iqapetseng 'ona. Barutuo ba ngole seratsoana se ka qetellang litaba tseo ba li mametseng. Tichere e fe barutuo mantsoe a 8 -10 a tsoang seballoa-kutloisisong. Ba qape thothokiso ea liratoana tse peli, e amanang le seballoa-kutloisiso, ba e phetele sehlopha ba be ba e phelise ka liketso. Barutuo ba ngolle batho ba boikhetlo ba bona lengolo ka litaba tseo ba li utloileng, ba itsoaee liphoso tsa mopeleto le matšoao. Barutuo ba phetelane metlae 'me ba bolele hore na ba rata/nyatsa eng ka motlae ka 	<p>ngola ka nepo mantsoe a sebelisitsoeng ho seo a neng a se mametse a ela hloko mopeleto.</p> <p>eketsa moelelo oa litaba ka ho ingolla seratsoana sa qetello se nyalanang hantle le seo a neng a se mametse.</p> <p>qapa thothokiso e amanang le seballoa-kutloisiso ka mantsoe ao a a fuoeng ke tichere.</p> <p>qolla lintlha tsa bohlokoa tseo a ka ngolang lengolo ka tsona a ipapisitse le seo a neng a se mametse.</p>	

		<p>mong.</p> <ul style="list-style-type: none"> Barutuo ba bokelle tlotlo-ntsoe e ka sebelisoang ha ho etsoa litšupiso tse hlakileng (bophirimela, ho le letona...). Barutuo ba tataisane ka litšupiso tse isang moo ho patiloeng ntho, ba sebelisa tlotlo-ntsoe e nepahetseng, ba bang ba batle seo se patiloeng. Ka bomong, barutuo ba bolellane litšupiso tsa libaka tsa bohlokoa ka jareteng ea sekolo, ba bang ba ngole ba be ba etse litokiso tsa litšupiso tseo moo ho hlokahalang. Barutuo ba etse liboto tsa litšupiso tsa libaka tsa bohlokoa ka jareteng ea sekolo. 	<p>etsa, ho natefelo a le ho fan aka maikutlo ka metlae.</p> <p>latela le ho fana ka litšupiso a sebelisa tlotlo-ntsoe e nepahetseng.</p> <p>ntlafatsa tikoloho ea sekolo ka ho sebelisa litšupiso.</p>	
--	--	--	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
2. bua hakhutšoanyane ka taba eo ba sa itokisetsang eona.	<p>Moko-tabā Moqoqo oa tsome: -ho ba lekoteng -tatellano ea lintlha</p> <p>Litsebo-ketso Ho: inahana ka potlako, inahana</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere e fe barutuo maemo a fapaneng a litaba a ngotsoeng pampiring e mennoeng. Ngoana ka mong a nke pampiri ka lotho, a bue ka taba eo. Tichere e tšele likarete tsa mantsoe ka lebokoseng, ngoana a nke tse tharo a bue ka tsona ka lipolelo tse etsang hore mantsoe le lipolelo tseo li amane. 	<p>bua ka maemo a fapaneng a litaba a ngotsoeng pampiring.</p> <p>etsa lipolelo ka mantsoe ao a a filoeng a ela hloko hore mantsoe le lipolel lia amana.</p> <p>bua ka bolokolohi le ho</p>	"Teacher's Guide"

	<p>ka botebo, mamela ka hloko, ngola, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa</p> <p>Makhabane Bokheleke Boitšepo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tichere e fe barutuo a matsatsi a khethehileng a selemo kapa tloaelo e itseng ea batho. Ka bomong barutuo a ba bolele mabaka ba be ba fane ka maikutlo a bona ka taba eo. • Ka bomong barutuo a ba nke karete e ngotseng letere e teng Sesothong. Oa pele a etse polelo e qalang ka letere eo a e tšoereng, ea latelang a etse polelo e qalang ka letere eo a e tšoereng e ntšetsang pele taba e builoeng ke ea qetang ho bua. • Tichere e fe barutuo a lipampiri tse mennoeng tse ngotsoeng maele /maelana a fapaneng, barutuo a ba etse lipolelo tse qetellang ka maele/maelana ao ba a nkileng. • Ka nako e fanoeng morutuo a ka mong a etse puo ka taba ea boikhetlo ba hae a hlakisa tse latelang; <i>taba, lebaka le mohlala oa taba eo.</i> 	<p>fana ka maikutlo holim'a litloaelo tsa batho esita le matsatsi a khethehileng a selemo.</p> <p>hokahanya polelo e entsoeng ke ea buileng pele ho eena, a sebelisa letere eo a e tšoereng ho qala polelo.</p> <p>sebelisa maele le maelana ka nepo qetellong ea lipolelo.</p> <p>qapa seratsoana/ pale a sebelisa lentsoe kapa poleloana eo a e filoeng ho se qala.</p> <p>etsa puo a hlakisa taba, a fana ka lebaka a bile a fana ka mohlala oa taba eo .</p>	
--	---	---	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
<p>3. manolla seballoa-kutloisiso, papatso le tšusumetso ea eona.</p>	<p>Moko-tabā Seballoa-kutloisiso: -liketso le litholoana -bonnete ba taba le maikutlo -se fanang ka tsebo Papatso: -maqiti a papatso -tšusumetso ea papatso</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> bale seballoa-kutloisiso ho fumana le ho utloisisa liketsahalo le thuto tse kahar’a sona. etse lipatlisiso tse tlatsetsang litaba tseo ba li balileng, ba tlalehe liphuputso tsa bona, ba li bapise le litaba tse hlahang seballoa-kutloisisong. ngole baphetoa ba hlahang litabeng tseo ba li balileng ‘moho le liketso tsa bona. lokolise tse susumetsang baphetoa ho etsa liketso tseo, le tikoloho eo liketsahalo li etsahallang ho eona. sehelle mantsoe le lipoleloana tse ba thatafallang, ‘me ka tataiso ea tichere ba li hlaloesane. ngole kakaretso ea litaba tsa seratsoana, ba beha lintlha ka tatellano eo li hlahang ka eona. fane ka maikutlo a bona holim’a liketso tse etsoang ke baphetoa. hlahlobe hore na papatso eo ba e filoeng ke tichere, e bapatsa eng, se bapatsoang se sebelisoa ke batho ba lilemo life, le hore na e ba amme/ hohetse joang. 	<p>araba lipotso tse batlang kutloisiso ea liketsahalo le thuto tse hlahang seballoa-kutloisisong.</p> <p>etsa lipatlisiso, ho tlaleha liphuputso tsa hae, le ho li bapisa le litaba tse hlahang seballoa-kutloisisong.</p> <p>nyalanya baphetoa ba hlahang litabeng tseo a li balileng le liketso tsa bona.</p> <p>lokolisa tse susumetsang liketso tsa baphetoa , le tikoloho eo liketsahalo li etsahalang ho eona.</p> <p>hlalosa mantsoe le lipoleloana ho latela tšebeliso ea tsona.</p> <p>ngola kakaretso a beha lintlha ka tatellano esita le ho fana ka maikutlo holim’a litaba tseo a li balileng .</p>	<p>Lipuo tsa bahlomphehi</p> <p>Libuka</p> <p>Limakasine</p> <p>Likoranta</p> <p>Se-ea –le –moea</p> <p>Thelefishine</p>

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabane, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
3.e tsoela pele...		<ul style="list-style-type: none"> • hlahlobe hore na polelo/lentsoe ka leng, mengolo le mebala li na le tšusumetso efe. • hlahlobe bonnete ba lipolelo tse hlahosang se bapatsoang ba be ba bolele kotsi le melemo e ka tlisoang ke papatso bophelong. • iketsetse lipapatso ba sebelisa mantsoe, mebala le mengolo e hohelang ba be ba tlalehele sehlopha. • hlahlobe lipapatso tse entsoeng ka sehlopheng le tseo ba li boneng kante, ba sheba makhabane le bofokoli ba tsona. • hlahlobe lepetjo la khoebo hore na le na le tšusumetso efe ho momameli/ 'mali. 	<p>hlalohanya lilemo tsa motho ea ka sebelisang se bapatsoang le ho hlalosa se bapatsoang.</p> <p>hlalosa hore na polelo/lentsoe ka leng, mebala le mengolo le litšoantšo li na le tšusumetso efe.</p> <p>manolla kotsi le melemo e ka tlisoang ke papatso bophelong.</p> <p>qapa papatso a sebelisa mongolo, mantsoe le mebala e hohelang.</p> <p>qhaqholla bonnete ba lipolelo tse hlahosang se bapatsoang.</p> <p>hlalosa na lepetjo la khoebo e itseng le na le tšusumetso efe ho momameli/ 'mali.</p>	

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
<p>4. ntša liphoso tsa mopeleto le matšoao.</p>	<p>Moko-tabā Mopeleto Matšoao a mongolo Ho kopanya le ho arola mantsoe Matšoao a tokiso Popeho ea puo: -tšebeliso e hlakileng ea litumela</p> <p>Litsebo-ketso Ho ngola ka nepo Ho bala ka nepo</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tichere le barutuo ba buisane ka lintho tse shejoang ha ho ntšuo liphoso lingoloeng. • Tichere le barutuo ba buisane ka matšoao a sebelisoang ho bontša moo liphoso li leng teng lingoloeng. • Tichere e fe barutuo seratsoana se nang le liphoso tsa mofuta o le mong ka nako, e ka ba mopeleto, matšoao, ho arohana kapa ho kopana ha mantsoe. Ba se lokise ba sebelisa matšoao a tokiso. • Tichere e lobokanye litlhaku tsa mantsoe, barutuo ba li sebelise ho bopa mantsoe ka nepo. Ea nepileng haholo ke ea sebelisitseng litlhaku tsohle, leha eba a bopile lentsoe le fapanang le la tichere. • Barutuo ba hlahlobe lingoloa ba li ntše liphoso. • Tichere e fe barutuo liratsana tse peli tse ngotseng taba e le 'ngoe ka mekhoa e fapaneng, ba bolele hore na se ngolehileng hantle ke sefe, hobane'ng. 	<p>ntša liphoso tsa mongolo tse kenyeletsang ho arola/ kopanya mantsoe, tšebeliso ea puo, mopeleto le matšoao.</p> <p>bopa mantsoe a sebelisa litlhaku tse fanoeng, a ela hloko mopeleto.</p> <p>ntša liphoso lingoloeng a sebelisa matšoao ao a ithutileng 'ona.</p>	<p>Libuka</p> <p>Likoranta</p> <p>Limakasine</p> <p>“Teacher’s Guide”</p>

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
5. bala ka mantsoe a phahameng ba ela hloko matšoao le ho bitsa mantsoe ka nepo.	<p>Moko-tabā Ho bala ka lentsoe le phahameng Ho iphumanela litaba Ho bala ka nako e behiloeng Ho bitsa mantsoe ka nepo Ho itokisetša liphoso Matšoao</p> <p>Litsebo-ketso Ho: bala, mamela, itokisetša liphoso, ngola, lepa, araba</p> <p>Makhabane Boitšepo Lerato la ho bala</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere e fe barutuo lipotso tseo ba tla li araba ha ho qetoa ho baloa, ba li ngole. Tichere e balle barutuo e hlakisa boemo ba taba (<i>ho halefiloe, ho maketsoe, ho joetsoa, ho phoqa kapa ho botsoa</i>). E emise moo ho hlokahalang ho botsoe lipotso, ho hlaloso kapa ho leptjoe se t'ō etsahala. Ka bomong barutuo ba bale, ka tatellano ea ho lula kapa ba tlobokoa, ba hlakisa boemo ba litaba ka lentsoe. Tichere e balle hong le barutuo bohle ka lebelo le laoloang ke eona. Tichere e fe barutuo likarolo tseo ba t'ō li bala letsatsing le hlahlamang, ba itokisetse ka ho li bala pele. Tichere e fe barutuo seballoa-kutloisiso le lipotso tsa sona. Ba ballane ka bobeli ba be ba arabe lipotso tseo, likarabo li buisanoe ke sehlopha. Ka bomong, barutuo ba ipehele nako ea ho bala karoloana e itseng. Ba bale seo hangata ba ntse ba ngola nako eo ba e 	<p>araba lipotso tse tsoang litabeng tseo a neng a li memetse.</p> <p>bala a hlakisa maemo a taba (<i>ho halefiloe, ho maketsoe, ho joetsoa kapa ho botsoa</i>).</p> <p>lepa se tlo etsahala kamor'a ho mamela karolo e itseng ea litaba.</p> <p>balla hong le ba bang ka lebelo le laoloang ke tichere.</p> <p>fokotsa nako eo a balang ka eona ha a ntse a pheta ntho eo hangata.</p> <p>bala ka nako eo a e filoeng, ela hloko matšoao, pitso ea mantsoe le ho intša liphoso.</p> <p>araba lipotso a sa sheba</p>	"Teacher's Guide"

		<p>nkileng lekhetlo le leng le le leng.</p> <ul style="list-style-type: none"> Tichere e fe barutuo a seratsoana sa mantsoe a 455 ba se bale ka metsotso e meraro ba ela hloko matšao, pitso ea mantsoe le ho intša liphoso, ba nt'o araba lipotso ba sheba seballoa-kutloisiso. 	seballoa-kutloisiso	
--	--	---	---------------------	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo a ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
6. hlalosa mehato e nkoang ha ho etsoa lintho.	<p>Moko-tabā Tlaleho ea se entsoeng: -mokhoa oa ho etsa -lisebelisoa -qeto e fihletsoeng Bonako: -bokhale</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p> <p>Makhabane</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere le barutuo a buisane ka mabaka a ka etsang hore ntho e behoe tekong le mathata a ka bakoang ke ho se behe lintho tekong. Tichere le barutuo a buisane ka mokhoa oa ho ngola tlaleho ea seo ba se beileng tekong ba ela hloko sehlooho, sepheo, lisebelisoa, nako le bonako ba khale, mehato e latetsoeng le qeto e fihletsoeng. Tichere le barutuo a buisane ka tlotlo-ntsoe e lokelang teko e entsoeng. Ka lihlotšoana, barutuo a lumellane ka mosebetsi oo ba il'o o etsa hae. Ha ba ntse ba o etsa, 	<p>bolela mabaka a ka etsang hore ntho e behoe tekong le mathata a ho se etse liteko.</p> <p>ngola tlaleho ea seo a se beileng tekong a ela hloko sehlooho, sepheo, lisebelisoa, nako, tlhaloso ea se entsoeng, mehato e latetsoeng le qeto e fihletsoeng.</p> <p>sebelisa tlotlo-ntsoe e lokelang teko e entsoeng.</p> <p>lokolisa lisebelisoa le mehato eohle eo a e</p>	

	Kelo-hloko Botšepahi	<p>ba ngole lisebelisoa le mehato eohle eo ba e nkang.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sehlotšoana ka seng se kopane, se lumellane ka mehato eohle eo ba e nkileng, se be se e ngole fatše se sebelisa bokhale. • Barutuo ba buisane, ba fana ka mabaka, ka hore na ho ne ho ka 	<p>nkileng ha a etsa teko a sebelisa bokhale.</p> <p>hlalosa hore na ho ne ho ka etsahala'ng ha a tlotse mohato o mong, a fana ka mabaka.</p>	
--	-------------------------	--	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tab, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
<i>6.e tsoela pele...</i>		<p>etsahala'ng ha ba tlotse mohato o mong, ba tlalehele sehlopha mosebetsi oa bona ba be ba arabe lipotso tse ka hlahang sehlopheng.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka mehlala, tichere le barutuo ba buisane ka bohlokoa ba ho latela litaelo le ho shebisisa lintho le kotsi ea ho se etse joalo. • Barutuo ba phetelane pale e bontšang mathata a ileng a bako ke ho se behe ntho tekong. • Tichere e fe barutuo mehato ea se lokelang ho etsoa, barutuo ba iketsetse teko e le ho fumana sephetho se tšoanang. • Barutuo ba ngole litlaleho tsa seo ba se boneng ho latela 	<p>hlalosa bohlokoa ba ho latela litaelo le ho shebisisa lintho le kotsi ea ho se etse joalo.</p> <p>lokolisa mathata a ka bakoang ke ho se behe lintho tekong.</p>	

		<p>mehato eo ba e nkileng ka tatellano.</p> <ul style="list-style-type: none"> Barutuo ba shebisane sephetho sa mosebetsi oa bona. Haeba ba fumane liqeto tse fapaneng ba buisane ka mabaka a entseng hore ho be joalo 'me ba phete teko. 		
--	--	--	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tab, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
7. fuputsa taba lingoloeng kapa bathong le ho e tlaleha ka nepo.	<p>Moko-tab</p> <p>Phuputso</p> <p>Mekhoa ea ho fumana litaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> -lipotso tse botsoang/arajoang pampiring -lipotso tse botsoang/arajoang ka molomo <p>Mohloli oa litaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> -libuka -batho <p>Puo e:</p> <ul style="list-style-type: none"> -qotsitsoeng -tlalehoang <p>Taba e fuputsoang</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere le barutuo ba buisane ka bohlokoa ba lebitso la buka, selemo sa phatlalatso, lethathamo la tse kahare, sebaka sa phatlalatso le mophatlalatsi. Tichere le barutuo ba buisane ka mekhoea ea ho tlaleha litaba le mehloli ea tsona. <p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> sebelise ntlo ea pokello ea libuka ho fuputsa litaba tseo ba li filoeng 'me ba ngole mehloli ea tsona. ngole lipotso tsa lipatlisiso ka tataiso ea tichere. batlisise, ka mokhoa oa lipotso, bathong ba fapaneng le lingoloeng molao/litaba tse thibelang lenyalo la 	<p>iphumanela libuka tse ka mo thusang tlung ea pokello ea libuka a ipapisitse le lebitso la eona le lethathamo la tse kahare.</p> <p>hlalohanya buka ka sengoli, selemo sa phatlalatso, lebitso la buka, sebaka sa phatlalatso le mophatlalatsi.</p> <p>ngola lipotso tsa lipatlisiso ka nepo.</p> <p>batlisisa litaba bathong le lingoloeng a ipapisitse le</p>	<p>Libuka</p> <p>Likoranta</p> <p>Maselinyana</p>

	<p>-litaba/molao o thibelang ho nyaloa ha bana</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa, bontša mohloli oa litaba, pheta taba ka mantsoe a hae, qotsa</p> <p>Makhabane Kelo-hloko Botšephe Tlhompho</p>	<p>bana,mabaka le litholoana tsa lenyalo le joalo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ngole likarabo tsa lipotso tseo ba tsoa batlisisa ka tsona le lethatahamo la baarabi ba lipotso,moo ho lumellanoeng. • bapise, 'moho le tichere, litlhaloso tse tsoang mehloling e fapaneng 'me ba lumellane ka e hlalosing taba eo ho buuoang ka eona ka ho nepahala. • ngole litlaleho tsa liphuputso ka mekhoe e fapaneng, joaloka lipalo,likerafo le litšoantšo. • hlalose seo ba se fumaneng liphuputsong ka mantsoe. • ngole litaba tsa sengoli ka mantsoe a bona le ka mantsoe a sengoli ba sebelisa matšoao a qotso. • ngole liqeto tsa bona ba ipapisitse le tseo ba li fumaneng liphuputsong tsa bona. • thusane le tichere ka mokhoa oa ho ngola lethathamo la libuka ba qala ka fane ea sengoli, tlhaku ea pele ea lebitso, selemo sa phatlalatso, lebitso la buka, sebaka sa phatlalatso le lebitso la mophatlalatsi. Ba ngole ka tatellano ea litlhaku tse qalang lifane tsa lingoli. 	<p>sehlooho seo a se filoeng.</p> <p>ngola litlaleho tsa liphuputso ka mekhoe e fapaneng, joaloka lipalo, likerafo le litšoantšo.</p> <p>hlalosa seo a se fumaneng liphuputsong ka mantsoe.</p> <p>ngola litaba tsa sengoli ka mantsoe a hae le ka mantsoe a sengoli a sebelisa matšoao a qotso.</p> <p>etsa qeto ea ho nepahetseng a ipapisitse le lingoloa tse fapaneng. ngola ka nepo mehloli ea litaba tsa hae a qala sengoli, ka tatellano ea litlhaku tse qalang lifane tsa lingoli, selemo sa phatlalatso, lebitso la buka, sebaka sa phatlalatso le mophatlalatsi</p>	
--	--	--	---	--

Bophelo le pheliso

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tab, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
8. hlalohanya mekhoe e amohelehang le e sa amohelehang bophelong.	<p>Moko-tab Tšomo: -<i>Seilatsatsi oa Mohale</i> -<i>Nkhekhe</i> Mekhoa e: - amohelehang - sa amohelehang Maele le maelana a: -khotlaetsang mekhoe e amohelehang -khalemang mekhoe e sa amohelehang</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p> <p>Makhabane Lerato Tšebeliso- 'moho</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> hlalose hore na tšomo e qaloa joang, e qetelloa joang, e phetoa neng, 'me ha e le nako esele ho etsoa eng, hobane'ng, le hore na e phetoa ke mang, e pheteloa bo-mang. phete tšomo ba be ba hlalose tšomo mantsoe le lipoleloana tse ba thatafallang ka tataiso ea tichere. hlalohanye mekhoe e amohelehang le e sa amohelehang tšomong . ka lihlotšoana , ba hloae kahar'a tšomo, liketsehalo tse bontšang mekhoe e metle. lokolise bohlokoa ba tikoloho ea tšomo tharollong ea mathata a hlahang moo. fuputse likahlolo tse fanoang ha ho entsoe tlolo ea molao ka morero leha e entsoe ka tsietsi. hloaee, ka bomong, mekhoe e metle eo ba ratang ho e holisa le seo ba tla se etsa ho fihlela sepheo sa bona/ e mebe eo ba ratang ho e lahla le seo ba tla se etsa ho fihlela sepheo sa bona . fuputse, ka lihlotšoana, maele le 	<p>lokolisa moetlo oa ho pheta tšomo a ipapisitse le mantsoe a qalang, a qetellang, nako eo e etsoang ka eona, ea e phetang le ea e pheteloang.</p> <p>hlalosa mantsoe ho latela tšebeliso ea 'ona tšomong.</p> <p>qolla mekhoe e amohelehang le e sa amohelehang tšomong.</p> <p>qolla, kahar'a tšomo, liketsehalo tse bontšang mekhoe e metle.</p> <p>lokolisa bohlokoa ba tikoloho ea tšomo tharollong ea mathata a hlahang moo.</p> <p>lokolisa likahlolo tse fanoang ha ho entsoe tlolo ea molao ka morero leha e entsoe ka tsietsi.</p>	"Teacher's Guide"

	Tlhompho	maelana a khothaletsang mekhoa e amohelang, litlhaloso tsa 'ona le tseo a li khothaletsang /khalemelang.	qolla mekhoa e metle eo a ratang ho e holisa/ e mebe eo a ratang ho e lahla le seo a tla se etsa ho fihlela sepheo sa hae. hlalosa maele le maelana a khothaletsang mekhoa e amohelang.	
--	----------	--	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tab, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
9. lokolisa bohlokoa ba tšebeliso-’moho le ho ikobela melao.	Moko-tab Lipapali le lipina: -lesokoana -cheko -morabaraba -khati -mohobelo -ndlamo Liletsa Melao ea sekolo Melao ea malapa Likotlo Ho rarolla likhang Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba	Barutuo ba: <ul style="list-style-type: none"> buisane ka litšia tse ka etsang hore tšebeliso-’moho e be teng bophelong. ngole lethatahamo la lintho tse ka sitisang tšebeliso-’moho bophelong. bolele melaoana eo ba e fuoang ke batsoali le melemo ea eona. bolele melaoana eo ba e fuoang ke batsoali feela ba sa bone mabaka le melemo ea eona. lokolise molaoana oa boikhethelo ba bona. Ba bolele hore na ha o ne o le sieo ho ne ho ka etsahala’ng le hore na ba ka bea molaoana ofe. ngagisane ka bohlokoa ba molao bophelong. 	lokolisa litšia tse ka etsang hore tšebeliso-’moho e be teng. ngola lethatahamo la lintho tse ka sitisang tšebeliso-’moho bophelong. bolela melaoana eo a e fuoang ke batsoali le melemo ea eona. bolela melaoana eo a e fuoang ke batsoali feela a sa bone mabaka le melemo ea eona. lokolisa molaoana oa	

	<p>Makhabane Tlhompho Boikokobetso Lerato Mamello</p>	<ul style="list-style-type: none"> • fuputse likarohano tse bang teng bophelong ba batho le mabaka a li bakang. Ba buisane, ka sehlopheng, ka tseo ba ka li etsang ho qoba liqabang tseo. • qoqele, ka bomong, sehlopha ka se kileng sa ba etsahalla hobane ba ne ba tlotse molaoana o beiloeng, le hore na ba ne ba ikutloe joang. • buisane le tichere ka melaoana ea sekolo le ea ka sehlopheng le litholoana tsa ho se phethe melaoana eo. • lokolise boikarabello ba bona phethahatsong ea melaoana eo. • sebetsa ka lihlotšoana, ba ngole mekhoa ea ho bapala lipapali tse fapaneng, melaoana le likotlo tse fanoang ha ho bapaloa lipapali tseo. • bapale papali ea boikhethelo. Sehlotšoana se seng se shebelle 'me se ngole lintlha tsohle tse entseng hore papali e atlehe kapa e phutse. • buisane ka melemo ea likotlo tse fanoang papaling ka 'ngoe le hore na li ba ruta eng ea bohlokoa. • hlahlolle melaoana e tsamaisang papali ka 'ngoe le melemo ea melaoana eo. • ngole boleng ba motho ea ka etsang hore papali e be monate 	<p>boikhethelo ba hae, a bolela hore na ha o ne o le sieo ho ne ho ka etsahala'ng le hore na a ka bea molaoana ofe.</p> <p>lokolisa bohlokoa ba molao bophelong.</p> <p>tlaleha likarohano tse bang teng bophelong le mabaka a li bakang.</p> <p>qoqa ka se kileng sa mo etsahalla hobane a ne a tlotse molaoana o beiloeng, le hore na o ile a ikutloa joang.</p> <p>hlalosa melaoana ea sekolo le ea ka sehlopheng le litholoana tsa ho se phethe melaoana eo.</p> <p>lokolisa boikarabello ba hae phethahatsong ea melaoana.</p> <p>ngola mekhoa ea ho bapala lipapali tse fapaneng, melaoana le likotlo tse fanoang ha ho bapaloa lipapali tseo.</p>	
--	--	---	--	--

		<p>le ba ea ka etsang hore e be mpe.</p> <ul style="list-style-type: none"> • hlalose, ka bomong, boleng ba bona ba be ba bolele hore na ke batho ba ikobelang melao. • ngole, ka bomong, boitlamo ba bona malebana le phethahatso ea melaoana ea sekolo le ea lapeng, ba balle sehlopha boitlamo ba bona. • Khethe, ka bomong, 'mate eo ba tla thusana ho phethahatsa boitlamo ba bona. 	<p>bapala papali ea boikhetlo ba hae a latela melaoana e e laolang.</p> <p>shebella papali a be a ngole lintlha tsohle tse entseng hore papali e atlehe kapa e phutse.</p> <p>lokolisa melemo ea likotlo tse fanoang papaling ka 'ngoe, le hore na li mo ruta eng ea bohlokoa.</p> <p>hlahlolla melaoana e tsamaisang papali ka 'ngoe le melemo ea melaoana eo.</p> <p>hlalosa boleng ba hae, a bile a bolela hore na ke motho ea ikobelang melao.</p> <p>ngola boitlamo ba hae malebana le phethahatso ea melaoana ea sekolo le ea lapeng, a balle sehlopha boitlamo ba hae.</p> <p>kena selekaneng le 'mate</p>	
--	--	---	---	--

			eo ba tla thusana ho phethahatsa boitlamo ba hae.	
--	--	--	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba ba ka:	Moko-tabā, litsebo-ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
10. hlalohanya mekhōa e khothaletsang bophelo bo botle le tlhokomelo ea tikoloho.	Moko-tabā Mekhoa e khothaletsang bophelo bo botle Lijo: -mefuta -melemo -mehloli Tlhokomelo ea tikoloho Lilotho tse: -buang ka lijo le tokiso ea tsona -buang ka bophelo bo botle Litsebo-ketso	Barutuo ba: <ul style="list-style-type: none"> • bolele nako eo lijo tse fapaneng li fumanoang ka eona. • lokolise mekhōa ea ho boloka lijo tse fumanoang ka linako tse fapaneng tsa selemo. • ngole lethathamō la lijo tsa Sesotho ho latela mehloli ea tsona. • ngole melemo ea lijo tse fapaneng 'meleng, ba be ba li hlophise ho latela melemo ea tsona. • sebetsa ka lihlotšoana, ba hlalose mekhōa e nepahetseng ea tšoaro ea lijo. • hlalose mekhōa e metle ea ho ja le melemo ea mekhōa eo. 	hlalohanya nako eo lijo tse fapaneng li fumanoang ka eona. lokolisa mekhōa ea ho boloka lijo tse fumanoang ka linako tse fapaneng tsa selemo. hlophisa lethathamō la lijo ho latela mehloli ea tsona. ngola melemo ea lijo tse fapaneng 'meleng, a bile a li hlophisa ho latela melemo ea tsona. hlalosa mekhōa e nepahetseng ea tšoaro ea lijo a sebetsa le ba bang. hlalosa mekhōa e metle ea ho ja le melemo ea eona.	Teacher's Guide

	<p>Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p> <p>Makhabane Bohloeki Boipaballo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • etse phuputso ka lihlotšoana ka mekhoa ea ho ja ka sepheo sa ho theola kapa ho nyolla 'mele • fuputse mafu le maemo a bophelo a qobellang batho ho ila lijo tse itseng. Ba be ba bolele lijo tse lokelang ho jeoa ke batho ba nang le mafu ao, le tseo ba lokelang ho li ila. • etse lipatlisiso ka lijo tse kotsi 'meleng le hore na li kotsi joang. • hlahlobe lethathamo la lijo tse kotsi , ba bolele tseo bona ba ikepelang ho tsona. Ba be ba etse boitlamo ba ho li lesa le mehato eo ba tla e nka ho li tlohella. • ngole lethathamo la lilothe 'me ba li hlophise ho latela lijo le bophelo bo botle. • fuputse ba be ba hlalose mehloli ea lilothe tseo ba li ngotseng, le bohlokoa ba tsona tlhokomelong ea tikoloho. • buisane ka mekhoa ea ho hlokomela tikoloho ba ipapisitse le lilothe. 	<p>ngola tlaleho ea mekhoa ea ho ja ka sepheo sa ho theola kapa ho nyolla 'mele.</p> <p>tlalehela sehlopha ka mafu le maemo a bophelo a qobellang batho ho ila lijo tse itseng, le ho bolela lijo tse lokelang ho jeoa ke batho ba nang le mafu ao, le tseo ba lokelang ho li ila.</p> <p>tlalehela sehlopha ka lijo tse kotsi 'meleng, le hore na li kotsi joang.</p> <p>hlahloba lethathamo la lijo tse kotsi, a bolela tseo eena a ikepelang ho tsona, a be a etse boitlamo ba ho li lesa le mehato eo a tla e nka ho li tlohella.</p> <p>hlophisa lethathamo la lilothe ho latela lijo le bophelo bo botle.</p> <p>hlalosa mehloli ea lilothe tseo a li ngotseng, le bohlokoa ba tsona tlhokomelong ea tikoloho.</p> <p>lokolisa mekhoa ea ho hlokomela tikoloho a ipapisitse le lilothe.</p>	
--	---	---	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> sebelise lithole ho iphelisa. 	sebelisa lithole ho iphelisa.	
--	--	---	-------------------------------	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
11. sebelisa puo ho lokolisa bohlokoa ba ho sebelisa chelete ka hloko.	<p>Moko-tabā Tšebeliso ea chelete:</p> <ul style="list-style-type: none"> likhakanyo / bajete kalimo chelete e romelloang ka marangrang: mohala inthanete <p>Tlotlo-ntsoe</p> <p>Litsebo-ketso Ho: fuputsa, bua, ngola, hlalosa.</p> <p>Makhabane Bohlokolosi Bohlale</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> buisane ka mantsoe a sebelisoang ha ho sebelisoa chelete mabakeng a fapaneng. buisane ka melemo le mathata a mekhoe e fapaneng ea ho lefella litšebeletso le lisebelisoa. ngole moqoqo oa tlhaloso ka mekhoe e fapaneng ea ho fetisetsana chelete. buisane ka bohlokoa ba ho botsisisa, ho shebisisa le ho balisisa boitlamo pele ba reka kapa ba kena tumellanong e amang chelete le maruo a mang. hlalose lipoleloana tse buang ka chelete, ba be ba iqapele tsa bona. ba fuputse litsela tse bolokehileng tsa ho laola molato/ mokitlane ba be ba ngole tlaleho (hobane'ng, o mokae papisong le chelete ea hae, likotlo tsa ho se lefe hantle). Tichere e etse sa mokana e file morutuo ka mong chelete e 	<p>sebelisa mantsoe a amanang le tšebeliso ea chelete lipolelong.</p> <p>lokolisa melemo le mathata a mekhoe e fapaneng ea ho lefella litšebeletso le lisebelisoa.</p> <p>ngola moqoqo oa tlhaloso ka mekhoe e fapaneng ea ho fetisetsana chelete.</p> <p>lokolisa bohlokoa ba ho botsisisa, ho shebisisa le ho balisisa boitlamo pele ba reka/ kena tumellanong e amang chelete le maruo a mang.</p> <p>tlaleha litsela tse bolokehileng tsa ho laola molato/ mokitlane ba be ba ngole tlaleho</p> <p>etsa lethathamo le</p>	Teacher's Guide

		<p>M1,000 'me morutuo a etse lethathamo le likhakanyo tsa lintho tseo a ka li etsang ka chelete eo.</p> <ul style="list-style-type: none"> Lethathamo la barutuo a li ngoloe letlapeng, ho tsoaue tse hlahang hangata ho be ho buisanoe ka tse ka tloheloang le mabaka ao li ka tloheloang ka 'ona. Barutuo a ba ngole lengolo ba kope chelete 'me ba hlalose tseo ba tliil'o li etsa ka chelete eo. 	<p>likhakanyo a ipapisitse le lintho tsa bohlokoa bophelong.</p> <p>ngola lengolo a sebelisa tlotlo-ntsoe e nepahetseng, ba kope chelete 'me ba hlalose tseo ba tliil'o li etsa ka chelete eo.</p>	
--	--	--	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo a ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
12. lokolisa mekhōa e amohelehang ea ho theha setsoalle sa mefuta e fapaneng.	<p>Moko-tabā</p> <p>Setsoalle Mefuta ea setsoalle: -sa boena -sa mafereho Mekhoa/mabaka a ho khetha metsoalle</p> <p>Lipapali tsa boiketo: -sephumula -tenye</p>	<p>Barutuo a ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> bolele mefuta ea setsoalle ba be ba hlahlobe melemo le mathata a mofuta ka mong. sebetse ka lihlotšoana, ba fumane maemo esita le lintho tse etsang hore batho ba iphumane e le metsoalle. arole mekhōa e fanoeng ea ho theha setsoalle, ba bontša e amohelehang le hore na hobane'ng e amoheleha le e sa amohelehang le hore na hobane'ng e sa amohelehe. 	<p>hlalohanya mefuta ea setsoalle a bile a hlalosa melemo le mathata a mofuta ka mong.</p> <p>lokolisa maemo esita le lintho tse etsang hore batho ba iphumane e le metsoalle.</p> <p>lokolisa mekhōa e fanoeng ea ho theha setsoalle, a bontša e amohelehang le e sa</p>	<p>Sexual Offence Act 2003</p> <p>Molao o tšireletsang barutuo a tlikefetsong e isang petong le peto ka boeona</p>

	<p>-senyamo -selialia</p> <p>Lefereho la kajeno Melemo le mathata a mafereho a khale le a kajeno</p> <p>Maele le maelana a buang ka setsoalle/lerato</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p>	<ul style="list-style-type: none"> fuputse maele le maelana a buang ka setsoalle, ba a hlophise ka ho bontša a khothaletsang setsoalle se setle le a khalemang setsoalle se sebe. bolele lintho tseo ba kileng ba li etsoa ke metsoalle, tse kileng tsa ba koatisa haholo le hore na li ne li ame setsoalle sa bona joang. bolele mekhoea ea lefereho ea pele le ea kajeno ba be ba bolele melemo le mathata a mokhoa ka mong. bine lipina tsa lerato tseo ba li ratang haholo ba be ba hlalose hore na li ba ama joang maikutlong. ngole lipina tsa lerato tsa Senyesemane ba be ba li fetolele Sesothong. phehisane khang ka bottle le bobbe ba mofuta e fapaneng ea setsoalle. 	<p>amoheleng a bile a fana ka mabaka a khetho ea hae.</p> <p>hlophisa maele le maelana a buang ka setsoalle, a bontša a khothaletsang setsoalle se setle le a khalemang se sebe.</p> <p>pheta lintho tseo a kileng a li etsoa ke motsoalle tse ileng tsa mo koatisa haholo, le hore na li ne li ame setsoalle sa bona joang.</p> <p>lokolisa mekhoea ea pele ea lefereho le ea kajeno, a bile a bolele melemo le mathata a mokhoa ka mong.</p>	
--	---	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabane, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
12.e tsoela pele...	Makhabane Kelo-hloko Boitlhompho Tlhompho	<ul style="list-style-type: none"> buisane le tichere ka liketso tse kotsi maratanong a banana le bashanyana. buisane le tichere ka mekhoea e 	bina lipina tsa lerato tseo a li ratang haholo a be a hlalose hore na li mo ama joang.	

		<p>nepahetseng ea ho hana taba eo motho a sa e rateng kapa e sa nepahalang ba be ba etse tšoantšiso ea ho hana 'me ba buisane ka eona.</p> <ul style="list-style-type: none"> • hlalose maemo ao ba eeng ba iphumane ba etsa lintho tseo ba sa li rateng hobane ba batla ho thabisa metsoalle le hore na ba ee ba ikutloe joang ha ba se ba li entse. • etse lipatlisiso ka lentsoe "lerato" le hore na ke ntho e bonahalang joang. • lokolise melemo eo motho a ka e etsetsang ba bang e ka etsang hore batho ba phelisane ka lerato. 	<p>ngola lipina tsa lerato tsa Senyese mane le ho li fetolela Sesothong.</p> <p>lokolisa botle le bobele ba mefuta e fapaneng ea setsoalle.</p> <p>hlaohanya liketso tse kotsi maratanong a banana le bashanyana.</p> <p>hlalosa le ho tšoantšisa mekhoa e nepahetseng ea ho hana taba eo motho a sa e rateng kapa e sa nepahalang.</p> <p>hlalosa maemo ao a eeng a iphumane a etsa lintho tseo a sa li rateng hobane a batla ho thabisa metsoalle le hore na o ee a ikutloe joang ha a se a li entse.</p> <p>fana ka tlaleho ea lipatlisiso holim'a lentsoe "lerato" le hore na ke ntho e bonahalang joang.</p> <p>lokolisa melemo eo motho a ka e etsetsang ba bang e ka etsang</p>	
--	--	--	---	--

			hore batho ba phelisane ka lerato.	
--	--	--	------------------------------------	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
13. bontša tlhompho le lerato lipuong le liketsong .	<p>Moko-tabā Tlhompho: -lipuong -liketsong Lerato: -lipuong -liketsong</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p> <p>Makhabane Tlhompho Lerato</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • etse, ka lihlotšoana, lethathamō la lipuo/ liketso tse bontšang tlhompho le tse sa e bontšeng • bolele liketso tseo ba li etsang, tse hlahang lethathamong la bona, mabaka ao ba li etsang ka 'ona le hore na ba ee ba ikutloe joang ha ba li etsa. • ngole mantsoe a lipina tseo ba li ratang haholo, ba a hlahlobisise ba be ba bolele hore na a hloekile. • ngole lethathamō la lipuo le liketso tsa ngoana ea ratang ho thusa ba bang. • ngole moqoqo moo ba hlahosang ketso ea lerato/tlhompho eo ba kileng ba e etsetsa motho, ba kenyeletse le se neng se ka etsahala ha ba ne ba sa etsa ketso eo. • buisane ka mapetjo a sehlopha a khothaletsang tlhompho le lerato 'me, ka mabaka, ba khethe 	<p>hlophisa lethathamō la lipuo / liketso tse bontšang tlhompho le tse sa e bontšeng.</p> <p>hlalohanya liketso tseo a li etsang, tse hlahang lethathamong la hae, mabaka ao a li etsang ka 'ona, le hore na o ee a ikutloe joang ha a li etsa.</p> <p>ngola le ho hlahlobisise hore na mantsoe a lipina tseo a li ratang haholo a hloekile.</p> <p>hlophisa lethathamō la lipuo le liketso tsa ngoana ea ratang ho thusa ba bang.</p> <p>ngola moqoqo moo a hlahosang ketso ea lerato/tlhompho eo a kileng a e</p>	"Teacher's Guide"

		lepetjo le le leng le tla sebelisoa ke sehlopha. <ul style="list-style-type: none"> etse boitlamo, ka bomong, ba ho tlohela lintho tse supang ho hloka tlhompho le lerato. 	etsetsa motho, a kenyeletsa se neng se ka etsahala ha a ne a sa etsa ketso eo.	
--	--	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabane, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
12.e tsoela pele...		<ul style="list-style-type: none"> tlatse foromo ea boitlahlolo malebana le lerato le tlhompho liketsong le lipuong ba nt'o buisana ka likarabo tsa bona le mabaka a tsona . 	khetha, ka mabaka, lepetjo le le leng le khothaletsang tlhompho le lerato le tla sebelisoa ke sehlopha. phethahatsa boitlamo, ka thuso ea 'mate, ba ho tlohela lintho tse supang ho hloka tlhompho le lerato.	

Lingoloa

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
14. bala buka ea pale ka kutloisiso ba bile ba ntša lintlha tsa bohlokoa.	<p>Moko-tabā Buka ea pale Baphetoa: -oa sehlooho -moloantši -ba tlatsetso</p> <p>Boleng Tikoloho Liketsahalo Tlotlo-ntsoe</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> qolle sengoli, lebitso la buka, selemo sa phatlalatso, sebaka sa phatlalatso le mophatlalatsi. lokolise seo ba nahanang hore se phuthetsoe ke lebitso la buka. bale kakaretso ba be ba hlalose hore na molemo oa eona ke ofe. bale khaolo, ka lihlotšoana, 'me ba etse lipatlisiso ka litlhaloso le pitso ea mantsoe le lipoleloana tse ncha tse hlahang khaolong eo. ingolle litlhaloso tsa mantsoe le lipoleloana tseo ka libukeng tsa bona, ba be ba li sebelise lipolelong. ngole baphetoa, boleng ba bona, liketso tsa bona, mabaka a liketso tseo le libaka tseo ba li etsetsang ho tsona. bolele se hlahang e le qaka/khohlano le hore na e tobile mophetoa ofe, le sesosa sa qaka/khohlano eo. lokolise hore na mophetoa eo o ile a rarolla qaka/khohlano eo joang le hore na, ka mekhoa le mabaka a amohelehang, bona ba ka be ba e rarotse joang. 	<p>bontša sengoli, lebitso la buka, selemo sa phatlalatso, sebaka sa phatlalatso le mophatlalatsi.</p> <p>lepa liketsahalo tsa buka a ipapisitse le lebitso la eona .</p> <p>hlalosa molemo oa kakaretso ea buka.</p> <p>iketsetsa pokello ea mantsoe le lipoleloana tse ncha, ho li bitsa ka nepo le ho li sebelisa lipolelong.</p> <p>hlalosa baphetoa, boleng ba bona, liketso tsa bona, mabaka a liketso tseo le libaka tseo ba li etsetsang ho tsona.</p> <p>qolla qaka/khohlano le hore na e tobile mophetoa ofe, le sesosa sa qaka/khohlano eo.</p> <p>lokolisa hore na</p>	

			<p>mophetoa o ile a rarolla qaka/khohlano joang le hore na eena,ka mekhoha le mabaka a amohelang, a ka be a e rarolotse joang.</p> <p>hlalosa moko-tabane oa pale le ho o tlisa bophelong ba hae.</p>	
--	--	--	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabane, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlalojoang: tichere e hlalobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
<i>13.e tsoela pele...</i>		<ul style="list-style-type: none"> hlalose hore na ke baphetoa bafe bao mabitso a bona a totobatsang boleng ba bona. hlalose moko-tabane oa pale, ba o bapisa le litlhaloso tseo ba li entseng tsa mabitso, lebitso la buka le litaba tsa bophelo ba baphetoa. botsane lipotso, ka lihlotšoana, ba ipapisitse le litaba tsa khaolo ka 'ngoe. Moo ba sa lumellaneng, tichere e khaole khang . ngole kakaretso ea khaolo ea pale ba sebelisa lintlha tseo tichere e ba fileng tsona. hlalose mabaka ao ka 'ona ba ka 	<p>botsa mefuta e fapaneng ea lipotso a ipapisitse le litaba tseo a li balileng.</p> <p>ngola kakaretso ka nepo a ela hloko moelelo, mopeleto le matšoao.</p> <p>hlalohanya pale e tšehisang ho e otlang pelo.</p> <p>tšoantšisa litaba tsa pale ka mokhoa o sa fetoleng moelelo oa eona.</p>	

		<p>reng pale eo ba e balileng ke e tšehisang kapa e otlang pelo.</p> <ul style="list-style-type: none"> tšoantšise pale ka mokhoa o sa fetoleng moelelo oa eona. 		
--	--	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo a ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
15. bala buka ea tšoantšiso ka kutloisiso ba bile ba qolla lintlha tsa bohlokoa.	<p>Moko-tabā Buka ea tšoantšiso Litšobotsi tsa tšoantšiso: -batšoantšisi -tema (act) -pono (scene) -tikoloho -puisano -litlhaloso tse ka masakaneng -lesira -sethala</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa, tšoantšisa</p>	<p>Barutuo a ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> bale lebitso la buka, ba shebe le setšoantšo se kantle ho eona, ba bolele litebello tsa bona ka buka eo. bapise litšobotsi tsa tšoantšiso le tsa pale. bale buka ho ea kamoo motšoantšisi a hlahisitsoeng kateng ba be ba ngole kakaretso ea pono ka 'ngoe. qolle mantsoe, lipoleloana, mekhabo-puo, maele le maelana 'me ba li hlalose. qolle batšoantšisi 'me ka 	<p>lepa tse kahar'a buka ea tšoantšiso a ipapisitse le lebitso hammoho le setšoantšo se kantle ho eona.</p> <p>bapisa litšobotsi tsa pale le tsa tšoantšiso a ela hloko batšoantšisi, tema, pono, tikoloho, puisano, litlhaloso tse ka masakaneng le lesira.</p> <p>bala buka ho ea kamoo motšoantšisi a hlahisitsoeng kateng esita le ho ngola kakaretso ea pono ka 'ngoe.</p> <p>hlalosa mantsoe, maele le maelana, mekhabo-puo le lipoleloana ho ea kamoo li sebelisitsoeng</p>	"Teacher's Guide"

	Makhabane Boitšepo Bokheleke	<p>lihlotšoana ba hlalose boleng ba bona ba ipapisitse le liketso, lipuo le seo batšoantšisi ba bang ba se buang ka bona.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nyalanye tikoloho le liketsahalo tsa tšoantšiso moo ho lumellehang. • bolele qaka/khohlano le se e bakileng, ba tobiloeng ke eona le ba e bakang. • lokolise liketsahalo ka tatellano ho ea kamoo li etsahetseng kateng hofihlela li fihla sehlohlolong. • bolele tseo ba ithutileng tsona, tseo ba ka ikhahang ka tsona le tseo ba ka li lahang. • tšoantšise litaba tsa buka ka meaparo, lisebelisoa le liketso tse e hlakisang. 	<p>tšoantsisong.</p> <p>hlalosa boleng ba batšoantšisi a ipapisitse le liketso, lipuo le seo batšoantšisi ba bang ba se buang ka eena.</p> <p>bontša tšusumetso ea tikoloho liketsahalang tsa tšoantšiso.</p> <p>manolla qaka ho latela ba e bakang le bao e ba tobileng.</p> <p>lokolisa litaba tsa tšoantšiso ka tatellano.</p> <p>hlahloba boleng ba hae le ho ikhaha ka makhabane a hlahahisoang ke tšoantšiso.</p> <p>tšoantšisa litaba tsa buka ka meaparo, lisebelisoa le liketso tse e hlakisang.</p>	
--	---	--	---	--

Tšebeliso ea puo

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo a ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
16. fuputsa motheo oa mantsoe.	<p>Moko-tabā Motheo oa mantsoe: -mareho-melata -puo eo lentsoe le tsoang ho eona -moelelo oa lentsoe puong eo -moelelo oa lentsoe Sesothong</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, fuputsa</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ka tataiso ea tichere, barutuo a ba bolele mabaka a entseng hore mantsoe a latoe lipuong tse ling. Tichere e ngole mehlala ea mantsoe a latuoeng lipuong tse ling, e thuse barutuo a ho a bitsa ho latela kamoo a bitsoang puong eo. Ba bolele moelelo oa mantsoe ao puong eo a latuoeng ho eona le se etsahetseng ha a fetoleloa Sesothong. <p>Barutuo a ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> fuputse mareho a sebelisoang Sesothong, a tsoang lipuong tse ling ba be ba bolele puo eo lentsoe ka leng le hlahang ho eona. fuputse mantsoe a Sesotho a nang le moelelo o tšoanang hantle le oa a latiloeng lipuong tse ling. qolle, lipolelong/ liratoaneng tseo ba li filoeng ke tichere, mantsoe a latiloeng lipuong tse ling, ba be ba ngole lipuo tseo a latiloeng ho tsona. ngole lipolelo/liratoana tse kaholimo bocha ba sebelisa mantsoe a Sesotho moo a leng teng. 	<p>lokolisa mabaka a ka etsang hore mantsoe a latoe lipuong tse ling.</p> <p>bitsa mareho-melata ho latela kamoo a bitsoang puong ea mathomo.</p> <p>hlalosa se etsahetseng ha lereho-molata le fetoleloa Sesothong.</p> <p>hlalohanya moelelo oa lereho-molata puong eo le latiloeng ho eona le Sesothong.</p> <p>qolla mareho-melata puong ea Sesotho le ho bolela puo eo a tsoang ho eona.</p> <p>amahanya mareho-melata le mareho a teng Sesothong, a jereng moelelo o tšoanang.</p> <p>qolla mantsoe a latiloeng lipuong tse ling, a bile a</p>	<p>Lingoloa</p> <p>Maselinyana</p> <p>Se-ea –le –moea</p> <p>Thelefishine</p>

		<ul style="list-style-type: none"> mamele se-ea-le-moea kapa ba shebelle thelefishine ba be ba bale lingoloa. Ba ngole mantsoe 'ohle a Sesotho a nang le khahlamelo ea lipuo tse ling 'me ba tlalehele sehlopha. 	<p>ngola lipuo tseo a latiloeng ho tsona.</p> <p>sebelisa mantsoe a Sesotho bakeng sa a latiloeng.</p>	
--	--	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
17. ngola moqoqo oa pale ba ipapisitse le sehlooho le litšoantšo ka bolelele ba leqephe.	<p>Moko-tabā</p> <p>Moqoqo</p> <p>Litšobotsi tsa moqoqo:</p> <ul style="list-style-type: none"> -sehlooho -selelekela - bohare/liratsoana -qetello <p>Moqoqo oa pale:</p> <ul style="list-style-type: none"> -baphetoa -liketsahalo -tikoloho <p>Tšebeliso ea puo:</p> <ul style="list-style-type: none"> -tlotlo-ntsoe e lokelang -maele/maelana -lihokelo -qotso <p>Matšoao</p>	<p>Barutuo ba :</p> <ul style="list-style-type: none"> bale moqoqo oa pale kapa pale-khutšoe, ba qolle litšia tsa 'ona e leng baphetoa, liketso tsa bona le tikoloho ba be ba buisane ka bohlokoa ba tšia ka 'ngoe. ngole meqoqo bocha ba sebelisa mantsoe a tšoanang ka moelelo le a seheletsoeng. amahanye sebopeho sa moqoqo oa pale ba ipapisitse le moqoqo/pale-khutšoe eo ba e balileng, le litšia tsa moqoqo oo e leng baphetoa, liketsahalo, tšebeliso ea puo, nyalano ea litaba ka lihokelo, sebopeho sa moqoqo, qotso le sehlooho. buisane le tichere ka seo e ka bang sea etsahala setšoantšong se fanoeng, ba fane ka lihlooho le tlotlo-ntsoe tse ka lokelang 	<p>lokolisa baphetoa, liketsahalo le tikoloho moqoqong oa pale.</p> <p>ngola meqoqo bocha a sebelisa mantsoe a tšoanang ka moelelo le a seheletsoeng.</p> <p>amahanya sebopeho sa moqoqo oa pale a ipapisitse le moqoqo/pale-khutšoe eo a e balileng, le litšia tsa moqoqo e leng baphetoa, liketsahalo, tšebeliso ea puo, nyalano ea litaba ka lihokelo, sebopeho sa moqoqo, qotso le sehlooho.</p>	

	<p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa,manolla lintlha tsa bohlokoa</p> <p>Makhabane Bokheleke</p>	<p>moqoqo o joalo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ngole moqoqo o phetang liketsahalo tse bontšitsoeng litšoantšong 'me ba o balle sehlopha. • ngole, ka bomong, moqoqo oa pale ka sehlooho se fanoeng, ba ntše liphoso ba nt'o o ballana lihlots'oaneng. • khethe moqoqo o ba khahlileng sehlotšoaneng ka seng, ba o balle sehlopha. Ba mametseng ba ngole ntlotlo-ntsoe, maele le maelana esita le lihokelo 'me ba buisane ka tsona kamor'a tlaleho ka 'ngoe. 	<p>ngola moqoqo le ho iketsetsa sehlooho a ipapisitse le litšoantšo tse fanoeng.</p> <p>bokella tlotlo-ntsoe e lokelang sehlooho se fanoeng.</p> <p>sebelisa puo le matšoao a nepahetseng ho ngola moqoqo esita le ho intša liphoso.</p>	
--	---	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tab, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
18. ngola lengolo le tataisitsoeng la setsoalle le la mosebetsi.	<p>Moko-tab Lengolo la setsoalle: -la motsoali -la motsoalle Litšobotsi tsa lengolo: -aterese ea boloko -letsatsi -tumeliso Liliratsoana:</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bolele ba be ba hlalohanye mefuta ea mangolo. • ngole litšobotsi tsa lengolo la setsoalle tse kenyeletsang aterese ea boloko,letsatsi,tumeliso,liratsoan a le mokoallo. • bolele batho ba ka ngolloang lengolo la setsoalle le puo e ka sebelisoang ho ngolla mekhahlelo eo ea batho. 	<p>hlalohanya lengolo la mosebetsi ho la setsoalle a ipapisitse le litšobotsi tsa 'ona.</p> <p>lokolisa batho ba ka ngolloang lengolo la setsoalle le puo e ka sebelisoang ho ngolla mekhahlelo eo ea batho.</p>	<p>Anfolopo Litempe</p>

	<p>-qalo -litaba -qetello: (polelo /seratsoana sa qetello -Mokoallo Anfolopo</p> <p>Lengolo la mosebetsi: -kopo ea sekolo -kopo ea mosebetsi -tletlebo -ho leboha kamohelo -ho ananela kamohelo</p> <p>Anfolopo</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa, hlalohanya</p> <p>Makhabane Tlhompho Makhethe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • hloaee lintlha tsa bohlokoa kahar'a potso eo ba e filoeng ba be ba ngole lengolo la setsoalle ba ela hloko lintlha tsohle tseo ba ithutileng tsona. • hlahlobe tšebeliso ea matšoao le puo mosebetsing oa bona 'me ba lokise moo ho hlokahalang. • buisane lihlotšoaneng, ka mabaka a fapaneng a ka etsang hore ba ngole lengolo la mosebetsi. • ngole, 'moho le tichere, litšobotsi tsa lengolo la mosebetsi le moo aterese tsa moromelluo le moromelli li ngoloang holim'a anfolopo. • ngole lengolo la mosebetsi ba be ba hlahlobe mosebetsi oa bona ba hlaola liphoso. • ballane mangolo ka sepheo sa ho hlahloba hore na a tšetse tsohle tse kahar'a potso, esita le tšebeliso ea puo le matšoao. • buisane ka lintho tsohle tse hlahang anfolopong ho kenyeletsa le setempe. • toroe/iKETsetse anfolopo ba be ba ngole tsohle tse lokelang ho ngoloa kaholim'a eona. 	<p>hloaea lintlha tsa bohlokoa kahar'a potso eo a e filoeng a be a ngole lengolo la setsoalle a ela hloko lintlha tsohle tseo a ithutileng tsona.</p> <p>hlahloba tšebeliso ea matšoao le puo mosebetsing oa hae 'me a lokise moo ho hlokahalang.</p> <p>lokolisa mabaka a fapaneng a ka etsang hore a ngole lengolo la mosebetsi.</p> <p>hlalohanya litšobotsi tsa lengolo la mosebetsi le moo aterese tsa moromelluo le moromelli li ngoloang holim'a anfolopo.</p> <p>ngola lengolo la mosebetsi a be a hlahlobe mosebetsi oa hae a hlaola liphoso.</p> <p>toroea/iKETsetsa anfolopo, a ngola tsohle tse lokelang ho ngoloa kaholim'a eona a bile a beha setempe ka nepo.</p>	
--	--	---	--	--

--	--	--	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
19. qotsa litaba tsa sebui le ho li tlaleha.	<p>Moko-tabā Ho qotsa litaba: - lipoleloana tse hlahang pele kapa kamor'a lipolelo tse tlalehoang -matšoao a qotso le a mongolo -ho tlaleha litaba Bonako</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba,hlalohanya</p> <p>Makhabane Bokheleke Kelo-hloko</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere le barutuo ba buisane ka litšia tsa puo e qotsitsoeng, tse kenyeletsang matšoao a qotso le a mongolo esita le bonako. Tichere e fe barutuo a seratioana se nang le polelo e qotsitsoeng le e tlalehuoeng, barutuo ba hlahlobe matšoao a hlahang moo 'me ba hlalose mabaka a tšebeliso a 'ona. Tichere e fe barutuo a seratioana se nang le litaba tse qotsitsoeng, barutuo ba li qolle. <p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> fetolele litaba tse qotsitsoeng ho tse tlalehoang. buisane, 'moho le tichere, ka lipoleloana tse hlahang pele kapa kamor'a lipolelo tse tlalehoang tse ka ba thusang ho hlokomela bonako. 	<p>hlalohanya litšia tsa puo e qotsitsoeng, tse kenyeletsang matšoao a qotso le a mongolo esita le bonako.</p> <p>hlalohanya lipolelo tse qotsitsoeng ho tse tlalehoang 'moho le matšoao a tsona.</p> <p>fetolela litaba tse qotsitsoeng ho tse tlalehoang.</p> <p>sebelisa ka nepo lipoleloana tse hlahang pele kapa kamor'a lipolelo tse tlalehoang ho bontša bonako.</p> <p>qotsa mantsoe a sebui a sebelisa matšoao a qotso.</p>	

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tab, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
18.e tsoela pele...		<ul style="list-style-type: none"> mamele melaetsa 'mokeng oa hoseng, 'me ba ngole, letlapeng, tseo ba li utloileng ba qotsa mantsoe a sebui ba sebelisa matšoao a qotso ka tataiso ea tichere. phetelane tseo ba li entseng hoseng ha ba tsoha. Ba mametseng ba phete litaba tseo, ba li ngola ka mantsoe a bona ba sebelisa matšoao a nepahetseng a mongolo. bala litaba tsa pale moo ho phetoang litaba tsa mophetoa 'me ba li ngole li buuo ke mophetoa ka boeena. bale litaba tsa pale moo ho phetoang litaba tsa mophetoa 'me ba li ngole li buuo ke mophetoa ka boeena ba sebelisa matšoao a qotso ka nepo ba bile ba ela hloko bonako le litumela. buisane ka liphetoho tse hlahang ha ho ngoloa polelo e tlalehoang tse kenyeletsang liemeli-tu, maeketsi le lihlooho-poleli. tlalehe lipolelo tse bontšang potso, taelo, makalo le tjoetso. 	<p>tlaleha seo a se pheteloang ke e mong a sebelisa mantsoe a sebui le matšoao a qotso.</p> <p>bala litaba tsa pale moo ho phetoang litaba tsa mophetoa 'me a li ngole li buuo ke mophetoa ka boeena.</p> <p>tlaleha puo e qotsitsoeng a ela hloko liphetoho tse kenyeletsang liemeli-tu, maeketsi le lihlooho-poleli.</p> <p>tlaleha lipolelo tse bontšang potso, taelo, makalo le tjoetso.</p>	

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
20. fetolela taba ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong.	<p>Moko-tabā Phetolelo Maoa a phetolelo</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, qolla lintlha tsa bohlokoa, inahana ka botebo</p> <p>Makhabane</p>	<ul style="list-style-type: none"> Tichere le barutuo ba buisane ka maemo ao phetolelo e ka hlokoang ho 'ona le bohlokoa ba eona. Tichere le barutuo ba buisane ka maoa a ho fetolela taba ho tloha puong e itseng ho ea ho e 'ngoe. Barutuo ba fetolele lipolelo ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong. Ka lihlotšoana, barutuo ba fetolele seratsoana ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong, ba sebelisa maoa ao ba ithutileng 'ona ba be ba bapise phetolelo tsa bona, ba lumellane ka e sa fetolang moelelo oa taba. Tichere le barutuo ba buisane ka phetolelo e khethiloeng ba bolele hore na maoa a e atlehisitseng ke afe. Barutuo ba fetolele foromo ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong ba sebelisa maoa ao ba ithutileng 'ona. 	<p>bolela maemo ao phetolelo e ka hlokoang ho 'ona le bohlokoa ba eona.</p> <p>hlalohanya maoa a ho fetolela taba ho tloha puong e itseng ho ea ho e 'ngoe.</p> <p>fetolela seratsoana ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong a sebelisa maoa ao a ithutileng 'ona, a be a bapise phetolelo ea hae le ea ba bang ho fumna e sa fetolang moelelo oa taba.</p> <p>fetolela foromo ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong a sebelisa maoa ao a ithutileng 'ona.</p>	

Sebopeho-puo

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
21. hlalohanya mefuta ea leikemisa le mesebetsi ea lona.	<p>Moko-tabā</p> <p>Lereho:</p> <ul style="list-style-type: none"> -lihlopha -hlooho-theo -kutu-theo <p>Mefuta ea mareho:</p> <ul style="list-style-type: none"> -lereho-lekhethe -lereho-motho -lereho-ntho <p>Mosebetsi oa lereho:</p> <ul style="list-style-type: none"> -moetsi -moetsuo <p>Seemeli-tu</p> <p>Seemeli-phafo</p> <p>Nyenyefatso:</p> <ul style="list-style-type: none"> -ka mehatlana <ul style="list-style-type: none"> ➤ liphetohe tsa melumo -bonyenyane ba tlhaho <p>Kholiso</p> <ul style="list-style-type: none"> -ka mohatlana-hali <p>Botšehali ka mehatlana: hali, -ana, -atsana</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ngole lintho, tseo ba li bonang ka sehlopheng, letlapeng ba ela hloko mopeleto ba be ba bolele hore na mantsoe ao a bitsoa'ng. • qolle mareho seratsoaneng, ba bolele hore na a sebelisitsoe e le moetsi kapa moetsuo. • ngole seratsoana seo bocha ba fetolela mareho bonngoeng kapa bongateng. • fetolele mareho a fanoeng bonngoeng kapa bongateng 'me ba bolele hore na ke karoloana efe ea lereho e fetohang, ke efe e sa fetoheng e le ho bontša karolo eo e leng hlooho-theo le kutu-theo • sebelise lereho lipolelong e le moetsi hape e le moetsuo. Ka tataiso ea tichere ba buisane ka sebaka sa moetsi le moetsuo polelong. • buisane, le tichere, ka hlooho-theo le kutu-theo ba nt'o hlophisa mareho ho latela lihlopha tsa 'ona. • ngole lihlooho le lihlopha tsa mareho, ba be ba fane ka mohlala oa mareho. 	<p>hlalohanya mareho ho mantsoe a mang.</p> <p>hlalohanya lereho ha le sebelisitsoe e le moetsi le ha e le moetsuo.</p> <p>fetolela mareho ho tloha bonngoeng ho ea bongateng, kapa ho tloha bongateng ho ea bonngoeng.</p> <p>arola lereho ka hlooho-theo le kutu-theo.</p> <p>sebelisa lereho lipolelong e le moetsi kapa moetsuo a ela hloko sebaka sa moetsi le moetsuo polelong.</p> <p>hlophisa mareho ho latela lihlopha tsa 'ona.</p> <p>etsa lethathamo la lihlopha tsa mareho ka tšebeliso ea hlooho-theo le ho fana ka mohlala oa mareho ao.</p>	

	Botona le botšehali ba tlhaho	<ul style="list-style-type: none"> • ntšhe mantsoe a emeng bakeng sa mareho seratsoaneng ba be ba hlalose hore na mantsoe ao a bitsoa'ng. 	<p>hlalohanya mareho le liemeli.</p> <p>hlalohanya mareho-ntho, mareho-batho le mareho-</p>	
--	----------------------------------	--	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabane, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlalojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
21.e tsoela pele...	<p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<ul style="list-style-type: none"> • hlophise mareho ao ba a filoeng ho bontša ao e leng mareho-ntho, mareho-batho le mareho-makethi ba ela hloko tšebeliso ea tlhaku e kholo. • nyenyefatse mareho a hlahang seratsoaneng, seo ba se filoeng ke tichere, ka tšebeliso ea mehatlana ba be ba bontše phetoho ea melumo e bakoang ke nyenyefatso eo. • qolle mareho seratsoaneng, ba a fetolele botoneng kapa botšehaling ba be ba ntšhe mehatlana e bontšang botšehali. • fuputse maele a nang le mareho a bontšang bonyenyane ba tlhaho, ba a qolle, ba fane ka boholo ba 'ona. • holise mareho ba be be bontše 	<p>makethi ka mehlala.</p> <p>nyenyefatse mareho ka tšebeliso ea mehatlana le ho bontša phetoho ea melumo e bakoang ke nyenyefatso.</p> <p>fetolela mareho botoneng kapa botšehaling esita le ho qolla mehatlana ea botšehali.</p> <p>bolela bonyenyane ba mareho ba tlhaho.</p> <p>sebelisa maele a nang le mareho a bontšang bonyenyane a tlhaho, a a qolla, a fana ka boholo ba</p>	

		<p>mehatlana ea kholiso.</p> <ul style="list-style-type: none"> buisane le tichere ka tšebeliso ea mohatlana /-hali/ ha ba holisa le ha ba bontša botšehali. 	<p>'ona, a be a fane ka mareho a nang le bonyenyane ba 'ona.</p> <p>holisa mareho le ho bontša mehatlana ea kholiso.</p> <p>sebelisa mohatlana /-hali/ ho holisa le ho bontša botsehali.</p>	
--	--	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
22. sebelisa seboleli ka nepo lipolelong.	<p>Moko-tabā Leetsi: -kutu-ketso Lihlooho-poleli: -tumela-moetsi</p> <p>-tumela-moetsuoā ➤ thatafatso ea melumo</p> <p>-hlooho-boiketsi ➤ thatafatso ea melumo</p> <p>Bonako: -bojoale -bomoso</p>	<p>Barutuoā ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> sebelise lintho tseo ba li filoeng, ba ngole na ba entse'ng ka tsona ba be ba sehelle liketso tse hlahang lipolelong tsa bona. sehelle mareho ao e leng moetsi le moetsuoā lipolelong tsa bona. ngole lipolelo tseo bocha, ba tlosa lereho leo e leng moetsi polelong ka 'ngoe. sehelle mantsoe, a hlahang kamor'a mareho a tlositsoeng, a lumellanang le mareho ao ba be ba sehelle liketso tse hlahang lipolelong. hlalose leetsi, ka tataiso ea 	<p>qolla leetsi lipolelong.</p> <p>qolla moetsi, moetsuoā, tumela-moetsi le tumela-moetsuoā lipolelong.</p> <p>sebelisa lihlooho-poleli sebakeng sa mareho.</p> <p>qolla hlooho-boiketsi kutu-ketsong.</p> <p>bontša phetoho e ba teng ha ho sebelisoa hlooho-boiketsi.</p>	

	<p>➤ maralo a bomoso /tla/, /ea/, /tl'o/ le /e'o/</p> <p>-bokhale -bophetheho</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, botsa, araba</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<p>tichere, ba sebelisa lipoleloana tse sheletsoeng tse nang le tumela-moetsi le kutu-ketso.</p> <ul style="list-style-type: none"> etse lipatlisiso ka maele/maelana a supang motho ea ikentseng kapa ea ipaketseng boemo bo itseng. <p>Tichere e :</p> <ul style="list-style-type: none"> thuse barutuo a ho ntša hlooho-boiketsi likutu-ketsong tse hlahang maeleng/maelaneng, 'me e e hlalose. hlokomelise barutuo a, ka mehlala, liphetoho tsa melumo tse bakiloeng ke tšebeliso ea hlooho-boiketsi. fe barutuo a lipolelo tse nang le litumela-moetsuo a /n-/ le /m-/, e hlalose thatafalo ea molumo e bakiloeng ke tšebeliso ea litumela-moetsuo a tseo. etse kakaretso ea leetsi ka ho hlakisa ho kopana kapa ho arohana ha lihlooho-poleli le likutu-ketso, le thatafalo ea melumo e bakoang ke tšebeliso ea hlooho-boiketsi le tumela-moetsuo a. hlokomelise barutuo a maralo a bomoso. <p>Barutuo a ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> ngole lipolelo tse nang le leetsi ba sebelisitse litumela-moetsuo a tsa sehlopha sa 'mui bonngoeng 'me ba sehelle leetsi leo. 	<p>arola hlooho-poleli le kutu-ketso ka nepo ha a ngola</p> <p>bontša phetoho tsa melumo tse bakoang ke lihlooho-poleli tsena, /n-/, /m-/.</p> <p>sebelisa leetsi ka nepo lipolelong a ela hloko thatafalo ea melumo.</p> <p>sebelisa bonako ka nepo lipolelong.</p> <p>sebelisa leetsi ka nepo a ela hloko tšebeliso e nepahetseng ea litumela-moetsuo a tsa sehlopha sa 'mui bonngoeng.</p> <p>ngola lethathamo la litumela-moetsi le la litumela-moetsuo a lihlopheng tsa mareho li le ho 'mui le 'muisoa.</p>	
--	---	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • ngole lethathamo la litumela-moetsi le la litumela-moetsuoa lihlopheng tsa mareho li le ho 'mui le 'muisoa. • ngole lipolelo tse nang le leetsi ba be ba le sehelle. • bale, ka lihlotšoana, liratoana tseo ba li fuoeng, ba qolle maetsi ba be ba bolele bonako ba 'ona. • ngole seratoana ba be ba tšoeane tšebeliso ea leetsi. 		
--	--	--	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
23. hlalohanya mefuta ea leeketsi.	<p>Moko-tabā Leeketsi la: - nako - mokhoa - sebaka</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba, hlalohanya</p> <p>Makhabane</p>	<p>Barutuo ba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bale seratoana, ba qolle mantsoe a arabang lipotso 'neng?', 'kae?' le 'joang?'. • ngole lipolelo tse nang le maeketsi, tseo ba li filoeng ke tichere, bocha li se li se na mantsoe a arabang 'neng?', 'kae?', le 'joang?'. • sebetsa ka lihlotšoana, ba sebelise mantsoe a bona, ba hlakise lipolelo tse fanoeng ka ho bontša nako, sebaka seo 	<p>qolla mantsoe a arabang potso 'neng?', 'kae?' le 'joang?'.</p> <p>sebelisa mefuta e fapaneng ea leeketsi lipolelong.</p> <p>hlalosa leeketsi.</p> <p>qolla maeketsi liratoaneng le ho bolela mefuta ea 'ona.</p>	

	Kelo-hloko	<p>ketso e etsahetseng ho sona le mokhoa oo ketso e etsahetseng ka oona.</p> <ul style="list-style-type: none"> • buisane le tichere ka tlhaloso ea leeketsi. • ngole lipolelo tse nang le maeketsi, ba a sehelle ba be ba bolele mefuta ea 'ona. • qolle maeketsi liratoaneng, ba be ba bolele mefuta ea 'ona. • tlatse likheo, lipolelong tseo ba li filoeng, ka maeketsi a sebaka, nako le mokhoa. 	<p>tlatse likheo ka maeketsi a nepahetseng a sebaka, nako le mokhoa.</p>	
--	------------	---	--	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobeli barutua ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo- ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
24. sebelisa sehokelo ka nepo lipolelong.	<p>Moko-tabā Sehokelo: -mosebetsi ea sehokelo -sebaka sa sehokelo lipolelong</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tichere e fe barutua lipolelo tse nang le sehokelo ba se ntše e le ho totobatsa lipoleloana tse teng lipolelong tseo. • Tichere e buisane le barutua ka mosebetsi le sebaka sa sehokelo lipolelong. • Barutua ba qale lipolelo ka lihokelo tse fanoeng ke tichere. • Tichere e fe barutua lipolelo tse arohaneng, ba li etse polelo e le 'ngoe ba sebelisa lihokelo tse fapaneng ba be buisane ka moelelo oa polelo ka 'ngoe ho 	<p>qolla lihokelo lipolelong le liratoaneng.</p> <p>hlalohanya mosebetsi le sebaka sa sehokelo lipolelong.</p> <p>sebelisa sehokelo ka nepo qalong ea polelo.</p> <p>etsa polelo e le 'ngoe a sebelisa lihokelo tse fapaneng a bile a hlalosa moelelo oa polelo ho</p>	

	Makhabane Kelo-hloko	latela sehokelo se sebelisitsoeng. Barutuo ba: <ul style="list-style-type: none"> • ngole mantsoe a pina eo ba e ratang e nang le lihokelo ba be ba li ntše. • ngole seratsoana seo ba se filoeng bocha, ba sehelle lihokelo. • ngole seratsoana sa lipolelo tse hlano, ba sebelisa lihokelo. • etse tlholisano ka tšebeliso ea sehokelo se le seng lipolelong tse fapaneng, le tšebeliso ea lihokelo tse fapaneng lipolelong. • ngole seratsoana se nang le lihokelo tse fapaneng ba be ba ntše liphoso tsa mongolo le matšoao. 	latela sehokelo se sebelisitsoeng. ngola mantsoe a pina eo a e tsebang e nang le lihokelo a be a li ntše. bopa lipolelo a sebelisa sehokelo ka nepo. ngola seratsoana sa lipolelo tse hlano, a sebelisa lihokelo a be a ntše liphoso tsa mongolo le matšoao.	
--	--------------------------------	---	---	--

Sepheo: Qetellong ea sehlopha sa borobong barutuo ba be ba ka:	Moko-tabā, litsebo-ketso le makhabane	Tse ka etsoang	Tse hlahlojoang: tichere e hlahlobe tsebo ea ngoana ea ho:	Lithusa-thuto
25. sebelisa sephafi ka nepo lipolelong.	Moko-tabā Sephafi: -sehlakisi sa ➤ 'mala ➤ sebopeho -lesupa le ➤ bontšang	<ul style="list-style-type: none"> • Tichere e hopotse barutuo popeho ea sephafi e leng tumela-phafo le kutu-phafo. • Ka tšebeliso ea lipolelo le liratoana, tichere e hopotse barutuo sehlakisi 	bopa sephafi ka tumela-phafo le kutu-phafo. hlalohanya sehlakisi sa 'mala le sa sebopeho. sebelisa lesupa ka nepo	

	<p>karabo</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ bontšang potso ➤ supang <p>sebaka seo ntho e leng ho sona</p> <p>-seakaretsi Seemeli-phafo</p> <p>Litsebo-ketso Ho: mamela ka hloko, ngola, bala, lokolisa, botsa, araba</p> <p>Makhabane Kelo-hloko</p>	<p>sa 'mala le sa sebopeho, lesupa le seakaretsi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tichere e thuse barutuo ho hlalohanya liphafi tseo ba li entseng ho liemeli-phafo tsa tsona. • Ka tataiso ea tichere, barutuo ba ikhopotse popeho ea lesupa. • Tichere e fe barutuo seratsoana se nang le lesupa la karabo, le bontšang lintho tse libakeng tse fapaneng, ba a ngole kahar'a tafolana. • Tichere e fe barutuo lipolelo tse nang le lesupa la potso, barutuo ba li ngole bocha li se li qotsitsoe, ba be ba sehelle lesupa la potso. • Ka bomong, barutuo ba hlahlobe lingoloa, ba ntše lesupa ba be ba bolele likarolo tsa lona. • Barutuo ba ngole lipolelo tse nang le lesupa ba le sehelle. • Tichere e fe barutuo lipolelo tse nang le liphafi tse fapaneng, ba li fetolele ho liemeli-phafo. 	<p>lipolelong.</p> <p>sebelisa seakaretsi ka nepo lipolelong.</p> <p>hlalohanya liphafi ho liemeli-phafo tsa tsona.</p> <p>sebelisa seemeli-phafo ka nepo lipoleng.</p>	
--	--	---	---	--

Tataiso ea tichere

2.bua hakhutšoanyane ka taba eo ba sa itokisetsang eona

Hona ke mehlala ea litaba tseo ngoana a ka buang ka tsona:

- a) Ketsahalo: Ntate le 'mè ba omana ka lebenkeleng
- b) Mantsoe: lereho; baphetoa; kobo
- c) Mantsoe a mararo ao ngoana a lokelang ho bopa polelo ka 'ona: fono, ngoana, moroho.
Fono ena ea hau e tla u lebatsa ho kha moroho le ho hlatsoa ngoana)
- d) Liletere: Barutuo ba nka liletere tse fapaneng 'me ba etsa lipolelo ka mokhoa ona:
K,J,H,A Ngoana oa pele: **Ke** kopa thuso ea Sesotho.
Oa bobeli: **Jo**oo! Ke itšoanela le uena ke u joetse.
O boraro: **Ha** e le 'na Sesotho ke se tšaba joaloka lehalima.
Oa bone :**A**amelang kaofela ke le thuse metsoalle.

- e) Ho sebelisa sere bakeng sa lentsoe le itseng ka mokhoa ona:

Thabo o batla ho reka **qomu** tse ncha. **Qomu** tsa hae li tabohile hobane o kalimana ka tsona. Motsoali oa hae o hana ho mo rekela **qomu** ka chelete ea hae hobane o re Thabo o bapala ka **qomu**. Joale le metsoalle ea hae e hana ka **qomu** tsa bona ba re leoto la hae le sotha lieta.

*Thabo o batla ho reka **lieta** tse ncha. **Lieta** tsa hae li tabohile hobane o kalimana ka tsona. Motsoali oa hae o hana ho mo rekela **lieta** ka chelete ea hae hobane o re Thabo o raha bolo ka **lieta**. Joale le metsoalle ea hae e hana ka **lieta** tsa bona ba re leoto la hae le sotha **lieta**.*

Ha ngoana a etsa puo, o lokela ho etsa tse latelang ka nako eo a e filoeng:

- ngola lintlha tseo a tlil'o bua ka tsona,
- phefumoloha ho ntša letsoalo,
- ema a iketlile ha a fetela kapel'a letšoele,
- ema a otlohile,
- sheba letšoele,
- lokolisa lintlha ka tatellano,
- bua a sa kokotletse,
- bontša maikutlo a hae ka ho tsamaisa sefahleho ho latela maemo a litaba.

<p>3.manolla seballoa-kutloisiso, papatso le tšusumetso ea tsona</p>	<p>Tichere e buisane le bana ka mekhoea ea ho hlahloba papatso e kenyeletsang ho hlakisa hore na e rekisa eng, nako le sebaka, mongolo, mebala le litšoantšo; tlhakiso ea litaba tsohle tse hlokahalang: mohlala – tefo, seaparo, mokhoea o hlakileng oa tšebeliso, lilemo tse lumelletsoeng</p> <p>Mekhoea ea ho etsa lipatlisiso holim’a lintho tse bapatsoang: marang-rang .</p> <p>Maoa a papatso: Mona barutuo ba ka sebelisa mantsoe, mebala, lithaku kapa litšoantšo tse hohelang mahlo.</p>
<p>5.bala ka mantsoe a phahameng ba ela hloko mantšoao le ho bitsa mantsoe ka nepo.</p>	<p>Tichere e:</p> <ul style="list-style-type: none"> -bale mantsoe a seballoa-kutloisiso seo e se fang bana -lumelle bana ho pheta kapa ho kopa ho pheteloa se baloang ha ho hlokahala. - thuse bana ho tšoara se baloang ka mokhoea oo mahlo a bona a lumelang ho bala hantle.Ba bang ba bala hantle ha ba beile se baloang fatše, ba bang ba bala hantle ha ba se tšoaretse holimo. -lumelle bana ba ntseng ba kikitela tabeng ea ho bala hore ba supe mantsoe ao ba a balang. -khotlaetse bana ho tsamaisa mahlo hore ba bale lentsoe pele ba fihla ho lona. -sebelise lingoloe tse fanang ka lithuto tse ling. Joaloka Thabo a re, “Lumelang ba sekete!” <p>Thato a re, “Ha re sekete. Re ka ba sekete ha re ka kopana le ba mashome a mahlano a metso e mehlano le uena.”</p> <p>Tseo tichere e lokelang ho li hlahloba :</p> <ul style="list-style-type: none"> - na ngoana o balile seo a se filoeng ka nako eo a e behetsoeng -palo ea liphoso le mefuta ea tsona -na ngoana o bontša se boleloang ke mantsoe le matšoao -na ngoana a ka araba lipotso tse botsoang holim’a seo a se balileng.
<p>8.hlahohanye mekhoea e amohelehang le e sa amohelehang bophelong</p>	<p>Lithuto tseo re li fumanang</p> <p>Seilatsatsi oa Mohale:</p> <p>Mekhoea e sa amohelehang:</p> <p><i>Ho se mamele likeletso:</i> Ntat’a Masilo a bolella Masilo le ntat’a Seilatsatsi ba bolella Masilo hore Seilatsatsi a ke ke a nyaloea hobane ha a tsoele kantle. Empa Masilo, a tsitlalla.</p> <p><i>Ho hloka botšepahi:</i> Masilo a ikana hore o tla hlokomela Seilatsatsi, empa ha a se a mo nyetse, ha a ka a etsa joalo.</p> <p><i>Ho rata ho utloa ka letlalo:</i> ha Seilatsatsi a se a ile a fetoha seolo, a batleloa ngaka ho tla mo khutlisetsa bothong, ke hona Masilo a mo baballang, a bile a hana ha a e-ea selibeng.</p> <p>Mekhoea e amohelehang:</p> <p><i>Bolela tsohle tse ka amang likamano ha u kena tumellanong le motho:</i> ba habo Seilatsatsi</p>

	<p>ha baa patela Masilo hore ngoana oa bona ke mosali ea sa tsoeleng kantle motšhare. Bofokoli ba ho pata litaba tse ling bo baka mathata boikopanyong ba khoebo, setsoalle le lefereho/lenyalo.</p> <p><i>Moo u phelang ha ho e-na le mathata, le se ke la supana ka menoana, batlang thuso:</i> ha ho ea ileng a beha e mong molato ho morena Mohale le Mosali ha ba se na ngoana, ba ile ba batla thuso 'me ba batleloa ngaka, ngoana a ba teng.</p> <p><i>Kena likamanong ka maikemisetso/maikutlo a matle e seng ho ikhotsofatsa feela, ho iphahamisa kapa ho senyetsa eo u kenang likamanong le eena:</i> Masilo o tsitlalletse ho nyala Seilatsatsi ka lebaka la botle le ho khetheha ha hae. Bophelong ba rona, re ka kena likamanong kapa setsoalleng ka lebaka la borui kapa re senyetsa ea sebetsang hantle sekolong. Bashanyana le bona ba na le ho fereha banana ka sepheo sa ho thobalano feela. (Bashanyana ke liphokojoe, ba ipatlela khitsane feela).</p> <p><i>Ha u ile oa fosa se ke oa ikahlola/ipolaea, kopa tšoarelo:</i> Batsoali baa tšoarela ebile ke bona ba tla u ntša tebe-tebenng eo u ikentseng ho eona; eo ba bileng ba u hlokomelisitseng eona oa tsitlella. Empa tseba hore liphoso tse ling ha se tse hlakolehang. Ha u ile oa phela bophelo bo u tlisetsang bokuli bo sa phekoleheng taba eno e tla ba joalo bophelo ba hau bohle. Ha u ile oa ba le ngoana pele ho lenyalo, taba eno e tla lula e le joalo bophelo bohle ba hau. Motsoali o tla u tšehetsa feela empa ha a na ho hlakola tseo tsohle. Batsoali ba Masilo ba ile ba batla ngaka e khutlisetsang Seilatsatsi bothong ba hae kamor'a hore Masilo a tsitlallele hore a tsoele kantle.</p> <p><i>Ha u utloile bohloko bo ntše:</i> Batho ba bang ba bupetsa bohloko e be ba etsa liketso tseo ba tlang ho ikoahlaha. Masilo le baroetsana, lithaka tsa Seilatsatsi ba ile ba ntša bohloko ka ho bokolla ha Seilatsatsi a fetoha seolo. Le eena Seilatsatsi o ile a bokolla ha Masilo a tsitlalla hore a ilo mo khella metsi.</p> <p><i>Inahane hantle pele u etsa qeto/Sheba habeli pele u seha:</i> Masilo o ile a fuoa khetho ea hore a nyale banana ba bang ba morena, empa a khetha ho nyala Seilatsatsi. Hape o ne a na le monyetla oa hore a kheloe metsi ke banana kapa 'm'ae, u ile a khetha hore a a kheloe ke Seilatsatsi. Khetho tsena tsohle tseo a li entseng, o ile a kotula tse babang.</p> <p>Nkhekhe: Mekhoa e sa amoheleng:</p> <p><i>Lehleo/mona:</i> Mosali e moholo oa Morena o ile a ba le lehleo ho mosali e monyenyanane, a mo monela ha a e-na le ngoana, eena a mo hloka. Mosali enoa o ile a etsa morero oa ho koetela esita le ho bolaea Nkhekhe, e leng ngoana oa mosali e monyenyanane.</p> <p>Re le bana, re na le ho monelana. Mohlala, ba sebetsang hantle sekolong rea ba hlekefetsa, re be re ba utsoetse libuka ka nako ea lihlahlobo. Tšomo ena e re ruta hore ka le leng re tla ahloleloa liketso</p>
--	--

tša rona tse sa amohelehang, tseo re li etsang lekunutung. Leha motho a lumela hore o bohlale, o hlotse mekhhoa ea ba lekang ho fumana ea etsang liketso tse mpe, ka le leng motho ea joalo oa tšoaroa, 'me o tšoarisoa ke ntho e nyenyane haholo. Nkhekhe o fumanoe ke mofeta-ka-tsela ea isang likhomo motebong, a hlotse barumuoa ba morena ba neng ba ntse ba 'matla.

Mopotso oa sebe ke lefu: bophelong ba rona re le bana, lefu la rona e ka ba ho lelekoa sekolong, ho ima, ho fella chankaneng.

Mekhoa e amohelehang:

Tlaleha tse mpe:

Maele le maelana a khotlaetsang mekhhoa e amohelehang le a khalemang e sa amohelehang, le tseo a li khotlaetsang/khalemelang.

<i>Maele/Maelana</i>	<i>Tse khotlaetsoang</i>	<i>Tse khalemang</i>
Lesholu ke ntja le lefa ka hlooho ea lona	Ho ba le tsa hau	Bosholu
Hlaahlela le lla ka le leng	Tšebeliso-`moho	Boikhantšo
Ho ba nonyana ea kahlamela 'molai	Ho tsoa maemong ao u bonang hore a kotsi/Boikemelo	Ho khalemang bohle
'Mesa-mohloane ha a fanye	Ho ba hlokolosi	Ho se shebisise/hlahlobisese seo u se etsang
Ho ba nt'a- selomela-kobong	Botšephehi/Setsoalle sa nnete	Bolotsana
Ngoana ea sa leng o shoela tharing	Ho kopa thuso	Ho ikoalla ka mathata
Ngoana ea cheleng o tšaba mollo	Tšobo/pako	Ho se phete phoso e le 'ngoe ha ngata
Ha bo mohale ho phehoa ka mamina	Khotso	Ntoa
Mo-tšeha-lefuma oa ipileletsa	Lerato	Lehloeo
Ngoan'a mahana a joetsoa o bonoa ka likhapaha	Ho mamela likeletso	Ho khalemang manganga

9.lokolisa bohlokoa ba tšebelisano-’moho le ho ikobela melao.	Litšia tsa bohlokoa tse ka atlehisang tšebelisano-’moho: -puisano -tumellano -karolelano ea mosebetsi -ho tseba matla le bofokoli ba litho -botšepahi -boitelo Khothaletsa bana ho phethahatsa melao, ho hlaloseisa ba sa e tsebeng, ho khalema ba e tloang, ho tlalehela ba ikarabellang ha ho tlooa molao ka boomo.																																												
11.lokolisa mekhoe e amohelang ea ho theha setsoalle sa mefuta e fapaneng.	Mefuta ea setsoalle: sa boena, maratano, methaka, ba baholo, ba banyenyane Lipehelo tsa maratano: pherehano ka papali; motho ha a u ferehile u mo hanne, ha le lira; empa ha le lumellane re qobe ho iphumana re le libakeng tse poteletseng kapa mafifing Mekhoe ea ho ferehana: thekenoloji																																												
12.bontša tlhompho le lerato lipuong le liketsong.	<table><tr><td>Foromo ea boitlhahlobo</td><td>E</td><td>Che</td></tr><tr><td>Ke lokela ho bolela lapeng hore na ke ea kae.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ke tšoaletse ho tsamaea bosiu e le hore batho ba se ke ba mpona.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ho nepahetse ho etsa joalokaha eka ha ke utloe ha ke bitsoa.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ho nepahetse ho kenya lieketsa-molumo (<i>head phones</i>) ha ke tsamaea tseleng le ha ke e-na le batho ba bang.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ha ho bothata ha ke e-ea moo ke ronngoeng ka nako eo ke e ratang.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ha ’na le metsoalle ea ka re tsamaea butle, re hulanya maoto ebile re itlatsitse tsela, re bontša borutehi.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ke taba e lokileng hore batho (baroetsana) ba hoelehetsane ha ba buisana, batho ba utluoe litaba tsa bona, esita le makunutu.</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ke boitlhomphe ho suthela motho e mong ka tseleng</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Bahlankana ba batle haholo, ebile ba bontša boitlhomphe ha ba beile marikhoe tlas’a litono</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ha u thusa ngoana e mong ka mosebetsi oa sekolo, u rata bohlale</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Barutuo ba fihlang sekolong ba lokela ho tlela ba khale limonite, ba be b aba nkele libuka ha sekolo se e-tsoa</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ke lokela ho leboha leha ke etselitsoe thuso ke motho e monyenyanane ho ’na</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ha likolo li koetsoe batsoali ba ka baa thaba hobane ke ba thusa ka mesebetsi ea</td><td></td><td></td></tr></table>			Foromo ea boitlhahlobo	E	Che	Ke lokela ho bolela lapeng hore na ke ea kae.			Ke tšoaletse ho tsamaea bosiu e le hore batho ba se ke ba mpona.			Ho nepahetse ho etsa joalokaha eka ha ke utloe ha ke bitsoa.			Ho nepahetse ho kenya lieketsa-molumo (<i>head phones</i>) ha ke tsamaea tseleng le ha ke e-na le batho ba bang.			Ha ho bothata ha ke e-ea moo ke ronngoeng ka nako eo ke e ratang.			Ha ’na le metsoalle ea ka re tsamaea butle, re hulanya maoto ebile re itlatsitse tsela, re bontša borutehi.			Ke taba e lokileng hore batho (baroetsana) ba hoelehetsane ha ba buisana, batho ba utluoe litaba tsa bona, esita le makunutu.			Ke boitlhomphe ho suthela motho e mong ka tseleng			Bahlankana ba batle haholo, ebile ba bontša boitlhomphe ha ba beile marikhoe tlas’a litono			Ha u thusa ngoana e mong ka mosebetsi oa sekolo, u rata bohlale			Barutuo ba fihlang sekolong ba lokela ho tlela ba khale limonite, ba be b aba nkele libuka ha sekolo se e-tsoa			Ke lokela ho leboha leha ke etselitsoe thuso ke motho e monyenyanane ho ’na			Ha likolo li koetsoe batsoali ba ka baa thaba hobane ke ba thusa ka mesebetsi ea		
Foromo ea boitlhahlobo	E	Che																																											
Ke lokela ho bolela lapeng hore na ke ea kae.																																													
Ke tšoaletse ho tsamaea bosiu e le hore batho ba se ke ba mpona.																																													
Ho nepahetse ho etsa joalokaha eka ha ke utloe ha ke bitsoa.																																													
Ho nepahetse ho kenya lieketsa-molumo (<i>head phones</i>) ha ke tsamaea tseleng le ha ke e-na le batho ba bang.																																													
Ha ho bothata ha ke e-ea moo ke ronngoeng ka nako eo ke e ratang.																																													
Ha ’na le metsoalle ea ka re tsamaea butle, re hulanya maoto ebile re itlatsitse tsela, re bontša borutehi.																																													
Ke taba e lokileng hore batho (baroetsana) ba hoelehetsane ha ba buisana, batho ba utluoe litaba tsa bona, esita le makunutu.																																													
Ke boitlhomphe ho suthela motho e mong ka tseleng																																													
Bahlankana ba batle haholo, ebile ba bontša boitlhomphe ha ba beile marikhoe tlas’a litono																																													
Ha u thusa ngoana e mong ka mosebetsi oa sekolo, u rata bohlale																																													
Barutuo ba fihlang sekolong ba lokela ho tlela ba khale limonite, ba be b aba nkele libuka ha sekolo se e-tsoa																																													
Ke lokela ho leboha leha ke etselitsoe thuso ke motho e monyenyanane ho ’na																																													
Ha likolo li koetsoe batsoali ba ka baa thaba hobane ke ba thusa ka mesebetsi ea																																													

	lelapa ha ke tsekele.		
18.qotsa litaba tsa sebui le ho li tlaleha.	Mehlala ea lipolelo ho qotsitsoeng le tse tlalehiloeng		
	Mofuta	Tse qotsitsoeng	Tse tlalehiloeng
	Declarative/Tlaleho	A re ho bona, "Ke senyehile hampe haholo." A re ho bona, "Ke senyehile hampe haholo kajeno."	O ile a re ho bona o senyehile hampe haholo. O ile a re ho bona o senyehile hampe haholo letsatsing leo/leno.
	Interrogative/potso	"Ke mang ea mpitsang?" Lineo a botsa Thabiso. "U utloile'ng, he?" Lineo a botsa Thabiso.	Lineo o ile a botsa Thabiso hore na ke mang ea 'mitsang. Lineo o ile a botsa Thabiso hore na o utloile eng.
	Order/Taelo	"Nkhomolleng ke sa fihla!" Nthati a rialo.	Nthati o ile a ba laela ho mo homolla a sa fihla. Nthati o ile a ba laela hore ba mo homolle a sa fihla.
	Exclamatory/Khotsa	"E motle motho!" ha khotsa Thabo. "Ao, 'Mè oa ka!" Lerato a hauha.	Thabo o ile a khotsa/tsota botle ba motho. Lerato o ile a hauhela 'mè oa hae.
	<p>Mohlala oa puisano</p> <p>Tlhonamo: Ua ntlholla kannete Nohana. E fetoha: Tlhonamo a re, "Ua ntlholla kannete Nohana"/ Tlhonamo o ile a re Nohana oa mo hlolla</p> <p>Nohana: Monna Tlhonamo, u lekoala! E fetoha: Nohana a re, "Tlhonamo, u lekoala/ "U lekoala Tlhonamo", ha rialo Nohana Nohana o ile a re Tlhonamo ke lekoala</p> <p>Leeketsi la nako: kajeno e fetoha tsatsing leo hona joale/ hona tjena e fetoha ka nako eo maobane e sala e le maobane hoseng hona e fetoha hoseng hoo</p>		

	<p>Leeketsi la sebaka: Mona – mono Koano – ho eena Koana – koana Ha ka - ha hae Kamehla – ka matsatsi 'ohle</p> <p>Litumela-tu: 'Na – Eena Rona – Bona Uena – Eena Lona – Bona</p> <p>Lihlooho poleli: Tumela-moetsi 'Mui 'Muuo 'Muisoa Re, ke ba, ke O U</p> <p>Tumela-moetsuo: U – mo /m-/ /n-/ - mo Re – Ba</p> <p>Hlooho-boiketsi ha e fetohe</p> <p>Masupa: Enoa – eno; eo Eo – eno, eo Eloa – eane Eno – eno</p>
17.ngola lengolo le tataisitsoeng la setsoalle le la mosebetsi.	<p>Onfolopo: aterese ea boloko ea mongolluo le ea mongoli Qetellong ea lengolo la mosebetsi, bana ba ngole lebitso le fane, nomoro ea mohala le e-mail aterese/ ea marang-rang Mefuta ea liaterese: e-mail aterese, lebokose la poso, nomoro ea mohala Lengolo la mosebetsi</p>

	-tletlebo -kopo ea mosebetsi -ho hana kopo -ho kopa tšoarelo -ho reka/ order -la ho botsa
19.fetolela taba ho tloha Senyesemaneng ho ea Sesothong.	<p>Phetolelo e etsoa ho tloha puong e 'ngoe ho ea ho e 'ngoe. Ho bohlokoa ho boloka moelelo oa taba joalokaha e builoe. E sebelisa maoa a latelang:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Khapo (adaptation), "I know a con when I see one" – "ke tseba lipitsi ha ke li bona" • Tlhaloso (description), e hlaloso ka mosebetsi "index" – "leqephe le tšetseng mantsoe a fumanoang kahar'a buka le linomoro tsa maqephe ao mantsoe ao a fumanoang ho 'ona' / "keyboard", - "moo ho nang le liletere, matšoao le lipalo tseo re li tlanyang ha re ngola ka mochine" • Discursive creation – moo mantsoe a fuoang moelelo ke tšebeliso ea 'ona: It suddenly disappeared into a hole: Ea re "chobe" ka mokoting. • Kakaretso (generalisation) – ho sebelisoa lentsoe le akaretsang "He was driving cattle, sheep, goats and horses" – "o ne a khanna mohlape" • Totobatso (particularisation) – ho sebelisoa mantsoe a totobatsang taba: "He was responsible for livestock in his homestead", "O ne a hlokomela linku, likhomo, lipoli le lipere" • Katiso (amplification) ho sebelisoa mantsoe a mangata ho feta a hlahang polelong e fetoleloang– "she whipped him", "a mo sasara ka lesoai" • Ho notla palo ea mantsoe (linguistic compression) – mantsoe a mangata a hlaloso ka a tlaasana ka palo kapa ka le le leng "he was able to say it precisely and succinctly" "O opile khomo lenaka" • Phetolo ea maretlo-puo (transposition) – re ka fetola maretlo-puo a sebelisitsoeng polelong ea pele: "He has gone to school", "o il'o ithuta" • Ho hlaisa mantsoe a emelang liketso (substitution: linguistic, para-linguistic) ho hlaloso liketso ka mantsoe: "He raised up his hands", "a kopa tšoarelo"/ "a inehela" • Sothofatso (borrowing) – "Computer" "Komputara"

LITŠOMO

1. Seilatsatsi

Ba re e ne e re,

E le mohats'a Morena Mohale, a se na bana. Eaba ho batloa ngaka e ileng ea mo behela lipitsa. A ithoala, a beleha ngoanana eo ntat'ae a ileng a mo reha Seila-tsatsi hobane ngaka e ne e laetse hore a se ke be a tsoela kantle motšoare. Ngoanana enoa o ile a holela katlung, a tsoela kantle ka phirimana feela.

Motseng o mong, ho ne ho e-na le khosana e bitsoang Masilo. Masilo e ne e se e le lesoha le batleloang baroetsana bao le ka ba nyalang. Empa ha ho le ea mong ea ileng a mo khahla. E mong oa baeletsi ba hae a re ho na le Seilatsatsi ha Mohale. Masilo a ea inoesa ka nkho. A fumana e le moreoetsana ea benyang, 'me a khahloa ke eena. O ile a khutlela hae ho ea bolella ntat'ae, a re, "Ntate, ke bone moroetsana e motle."

"U mo bone kae?" Ho botsa ntat'ae.

"Ha Mohale."

"Na ha u bolele Seilatsatsi?"

"Ke eena motho ea hapileng pelo ea ka."

"Ha u na ho mo nyala hobane Seilatsatsi ha a tsoele kantle motšoare," ho rialo Ramasilo.

Ha Masilo a ntse a tsitlalla, Ramasilo a kopa boeletsi ho banna ba lekhotla esita le ho ba leloko. Empa Masilo a tsitlalla kamor'a likeletso tsohle. Ha a se a hlotsoe ho kholisa mora, Ramasilo a liha molala, a ea ha Mohale ho ea kopa mohope oa metsi. Mohale a hana ka le reng morali oa hae a ke ke a nyaloa hobane ha a tsoele kantle motšoare. A re a ka mpa a fana ka banana ba bang ba hae hore Masilo a tle a khethe ho bona. Masilo o ile a bitsoa ho tla bona banana bao, empa a tiisa hore eena o batla ho nyala Seilatsatsi. Mohale le Ramasilo ba botsa Masilo hore na o tla phela joang le Seilatsatsi, eena a itlama hore o tla 'moloka.

Eaba bohali boa phethoa, Seilatsatsi a nyaloa ke Masilo.

Seilatsatsi a felehetsoa ke baroetsana ba bahlano, a ea fihla bohali bosiu. Ba ne ba lokiselitsoe rontabole, moo ba ea fihlela teng 'moho le lithaka tsa Masilo. Ha bosiu bo e-sa, Masilo a re o nyoriloe. Moroetsana e mong a tsoa, a ea mo khella metsi, empa Masilo a tšolla. Ba 'na ba ea joalo ho fihlela ba feletse, Masilo a ntse a a tšolla. Joale ba re, "He, taba tsena li thata!" Ba ea joetsa Ramasilo le 'Mamasilo ba re, "Masilo o re o nyoriloe, joale ha re mo khella metsi, oa a tšolla, o re mosali oa hae a mo khelle metsi." 'M'ae a re, "Khele, ke taba e thata hakaakang! Re mo joetsitse ra re ngoanana eo ha a na ho nyaloa hoba ha a tsoele kantle motšoare." 'M'ae a

tla a mo kheletse metsi, a mo neha. Masilo a a tšolla, a re o batla metsi ao a a kheletsoeng ke mosali oa hae. Joale ntat'ae le eena a tla, a re, "Masilo, na ha se taba eo re u joetsitseng eona ea hore ngoana eo oa Mohale ha a tsoele kantele motšhare? Joale ha u re a eo u khella metsi tjee, u re'ng?" Masilo o ne a lla, a re lenyora le mo qetile. Mosali le eena o ile a bokolla ka lebaka la hobane monna a mo phehelletse a re a eo mo khella metsi. Seilatsatsi o bile a leka ho tsoa ho ea khella monna metsi. Eitse ha a le monyako oa ntlo, letsatsi la re fi! Eaba o fetoha seolo. Ba re, "Bona he!" Baroetsana ba felehelitseng Seilatsatsi ba se hlaba hloohong. Masilo le eena a bokolla. Batho ba motse ha ba bona lefifi, ba utloa le sehou, ba phalla, 'me ba makala ha ba fihlela hore ngoana oa Mohale o fetohile seolo. Bohle ba khotsa, "Ho tla etsoa joang?"

"Ho tla etsoa joang?"

"Ke hona ha u 'moloka ha u etsa tjee?"

Eaba ho bitsoa ntja, ha thoe e eo tlaleha habo Seilatsatsi. Ha thoe, "U tla re'ng ha u fihla?" Ea re, "Ke tla fihla ke re, 'Au-au!'" Ba re, "Tloha, ha u na litaba!" Ha thoe, "Khoho, tloho re u rome. U tla fihla u re'ng?"

Ea re, "Ke tla re,

*"Kokolokoloo!
Ngoan'a lona o eme themelele metseng ea batho.
Seilatsatsi o eme themelele metseng ea batho!"*

Ba re, "Ho lokile, tsamaea!"

Joale ba e kenya masale a mabeli leotong ka leng. Ha thoe, "Tsamaea!" Ea titima, masala a ntse a re, "Tšere! Tšere! Tšere!" ea fihla ho lutsoe katlung, batho ba bokane ho nooa joala. Ea rura, ea hloella holim'a marulelo, ea re,

*"Kokolokoloo!
Ke tli'oa beha Seilatsatsi oa Mohale.
O eme themelele metseng ea batho"*

Ba re, "Jooe, taba li senyehile!"

'M'ae o ne a le motšeeo. Eaba o koaholla morifi, 'me a fumana pitsana ea hae e shoele. A re, "Joo, ngoan'aka ha a sa le eo!" Eaba ho uoa ho ngaka ela, e ileng ea mo fa lipitsa, ea bolelloa bothata. Ea ea ha Ramasilo, ea fumana seolo seo. Ha e fihla, ea se phatsa ka lithare. Ea se phatsa, ea se phatsa, ea se phatsa. Ea re, "Tlisang nku!" Ba e tlisa. Ea re, "E hlabeng!" Ba e hlaba. Ea re, "E buoeng!" Ba e buha, ba e buha he. Ea re, "Mpheng lekoko leo la eona!" A thaleha lekoko leo, a le beha kaholim'a seolo. A ea nka

lenaka, a le beha pel'a seolo seo. Le eena a lula pel'a sona. Kamor'a motsotsoana lekoko la sisinyeha, ha tsoa Seilatsatsi oa Mohale, a benya joaloka pele. Ngaka ea re a boele katlung, 'me ea mo phatsa. Ea nt'o re "Nka lefisoana, u ee selibeng." Monna a hana, a thiba minyako, a lla. A re, "Mosali oa ka a se ke be a tsoa mona!" Ngaka ea re "Chee, tloha monyako a tsoe." Masilo a hana ka matla. Ngaka ea mo tsoara, Seilatsatsi a tsoa, a ea selibeng. A tla le metsi e ntse e le eena Seilatsatsi, a sa fetoha.

Eaba ke tšomo ka mathetho!

2. Nkhekhe

Ba re e ne e re,

E le Morena, a nyetse basali ba babeli, e moholo a se na bana, enoa oa bobeli a na le ngoana. Ngoana enoa lebitso la hae e le Nkhekhe. Ntat'ae o ne a mo rata haholo. Joale mosali enoa e moholo a sa mo rate, a re Nkhekhe oa tefa. A re oa ikhantša, ke ngoan'a ikhantšang, a sa mo rate. Eaba oa mo rera, o mo batlela batho ba tl'o mo nka. Ka letsatsi le leng eare ha ntat'ae a le sieo, ba mo nka, ba tsamaea ka eena, ba mo isa hole. Ha a fihla hole mono ba fihla ba mo akhela ka koeetseng. Koeetsa ena e ne e e-na le lefikahali le sekoti hare. Ha ba se ba mo akhetse ka koeetseng, noha ea metsi e ka koeetseng ka mono ea mo nka ea mo beha holim'a lefika hare. Hare ho lefika mona ho ne ho e-na le sekototi moo motho a ka lulang, ho bile ho le lehahanyana le khurumelitseng. Joale ho le serame mona moo a lutseng teng. Eare ha a qeta ho lula mono moo noha e neng e mo betselitse teng, ea re:

"Bua, bua, bua, bua Nkhekhe re utloe!"

E Nkhekhe, bua!

E Nkhekhe, bua!

Ke ne ke le ngoan'a morena ke hlokoa, bua!

Ha ke lla ke re ke batla nama, bua!

Ke hlabeloe kaba la nku le la poli, bua!

Ha a qala a re oa thola feela, e re:

"Bua, bua bua, bua, Nkhekhe re utloe!"

E Nkhekhe, bua!

E Nkhekhe, bua!

Ke ne ke le ngoan'a morena ke hlokoa, bua!

Ha ke lla ke re ke batla nama, bua!
Ke hlabeloe kaba la nku le la poli, bua!

Bosiu le motšeara ho tšoana, ho se na nako eo a phomotseng ho bina, a cho joalo. Hae koana ntat'ae a etsa mekutu e moholo, a ntša banna, ho batloa hohle likhohloaneng, hohle moo ho nahanoang hore a ka tholoa teng. A se k'a ba tholoa. Ka letsatsi le leng monna e mong oa motseng o mong a be a tsamaea, a e-ea motebong, a isa liphoofolo tsa hae. Ho ne ho e-na le tsela e fetang thokoana le koeetsa eo Nkhekhe a akhetsoeng ho eona. Ha monna enoa a feta mono, a utloa ntho e ntse e re,

"Bua, bua, bua, bua Nkhekhe re utloe!"

E Nkhekhe, bua!
E Nkhekhe, bua!
Ke ne ke le ngoan'a morena ke hlokoa, bua!
Ha ke lla ke re ke batla nama, bua!
Ke hlabeloe kaba la nku le la poli, bua!

Eaba ntate enoa oa tsamea, oa feta o isa liphoofolo tsa hae motebong. Ha a khutla, lentsoe lena la Nkhekhe le ne se le chele haholo. Ha a fihla hae, a fetela ho morena, a re, "Morena, u itse u lahlehetsoe ke ngoana. 'Me ngoana eno oa hao ke mo thotse." Morena a re, "U bua 'nete?" A re, "E Morena, ke bua 'nete." A re, "Haeba ha u bue 'nete, u tsebe re tla u bolaea." A re, "Morena ke re bua 'nete hle Morena, ke mo thotse."

Eaba Morena o re, ke tla u fa likhomo tse mashome a mane. Monna enoa a tsamaea le morena le mahlahana a morena. Ba ea, ha ba fihla mono bam o fumana. Noha ena e ne e halefile haholo e ntse e re:

"Bua, bua, bua, bua, Nkhekhe re utloe!"

Lentsoe lena le ne se le chele haholo, le hoeshetsa.

E Nkhekhe, bua!
E Nkhekhe, bua!
Ke ne ke le ngoan'a morena ke hlokoa, bua!
Ha ke lla ke re ke batla nama, bua!
Ke hlabeloe kaba la nku le la poli, bua!

Eaba ba mo akhela marapo, ba re ikhake ka 'ona. Noha e ne e ntse e halefile haholo, ho bile ho bonahala hore ea utloa hore batho ba teng kantle ka mona. E halefile haholo hoo, ekang e tla tsoela kantle e mo koenye. Empa a le qekisa la ba la tla fihla thekeng mona. Ha le fihla thekeng, a re, "Le fihlile." Eaba nthoena e halefile, eaba o nts'a e arabela a re,

E Nkhekhe, bua!

E Nkhekhe, bua!

Ke ne ke le ngoan'a morena ke hlokoa, bua!

Ha ke lla ke re ke batla nama, bua!

Ke hlabeloe kaba la nku le la poli, bua!

Eaba baa mo hula bo-ntate bana, ba mo hulela kantle. Le mose oa khomo oo a neng a o tenne o ne o se o tabohile kamorao ka mona ke serame. Matsoho ana a ne a se a omeletse, e le likokoto, menoana e hana ho tsoara. E le sehloho sena sena se haesale. Eaba ha ba qeta ho mo hula, ho besitsoe mollo thoko mane ho phehuoe mafura, ba fihla ba mo futhumetsa, ba mo tlotsa ka mafura, ba mo phuthela ka mokhahla, ba mo jara, ba mo isa hae. Ha ba fihla hae, ba fihla ba kena ka ntlong ea morena eo ho seng motho ea kenang ka ho eona. Ho kena morena feela le mahlahana a hae. Eaba mahlahana ana a morena a ntse a pheha nama, a mo noesa moro, a mo tlosa ka mafura, a futhumala ke moro, ho fihlela a ba a tseba ho ja lijo. Ka letsatsi le leng morena a rera ho etsa mokete. Eaba mokete ona o etsoa ka habo Nkhekhe. Eaba mosali eane e moholo o ntse a sebetsa, a sebetsa le sechaba le 'm'a ea Nkhekhe. A b'a tloha a e-ea ha hae, eitse ha a khutla ba re, "Nkhekhe, nkhon'oa ke eo!" Eitse ha nkho'ae a hlaha, a kopana le Nkhekhe monyako. A re "Nkhe...!" A re kee fatše, a re qiti! Eaba o hlokahetse.

Eaba ke tšomo ka mathetho

(Nkhono 'Mamathebala Pitso, Butha-Buthe 2016)